

**FİNANSAL TABANA YAYILMANIN FİNANSAL İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ: YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Hazırlayan :Kübra SEVİMLİ

Danışman: Doç. Dr. Duygu ARSLANTÜRK ÇÖLLÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

İĞDIR/2023

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FİNANSAL TABANA YAYILMANIN FİNANSAL İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ: YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Kübra SEVİMLİ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İĞDIR/2023

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Kübra SEVİMLİ

ÖZET

FINANSAL TABANA YAYILMANIN FINANSAL İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

SEVİMLİ, Kübra

Yüksek Lisans Tezi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Duygu ARSLANTÜRK ÇÖLLÜ

Haziran 2023, 64 Sayfa

Finansal tabana yayılma finansal istikrarı, finansal okuryazarlığı, finansal tüketicilerin korunmasını ve finansal hizmetlere ihtiyaç duyan birey ya da şirketlerin ihtiyaç duydukları finansal ürünlere kolaylıkla erişebilmeleri ve bunları etkin bir şekilde kullanabilmelerinin tamamını içermektedir. Finansal tabana yayılmanın amacı hem arz hem de talep tarafındaki tüm engelleri kaldırmaktır. Finansal istikrar ise finansal sistemin dengesini bozabilecek beklenmeyen durumlara karşı ekonominin dayanıklılığı olarak ifade edilmektedir. Finansal istikrarın amacı, finansal sistemin bütünlüğünü korumak ve finansal sistemin güvenini artırarak, ekonomiyi istikrarsızlaştırabilecek risklerin oluşmasına engel olmaktır.

Özellikle küresel finansal kriz sonrasında ülkelerin sürdürülebilir kalkınma stratejisi kapsamında, sistemik finansal riski azaltmaları ve finansal istikrar sağlamaları gerektiğinin vurgulanmasıyla, finansal tabana yayılma ve finansal istikrar ilişkisi dünya genelindeki araştırmacıların ve politika yapıcıların ilgisini çeken bir konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tabana Yayılma, Finansal İstikrar, Yeni Sanayileşen Ülkeler

ABSTRACT

THE EFFECT OF FINANCIAL INCLUSION ON FINANCIAL STABILITY: A RESEARCH ON NEW INDUSTRIALIZING COUNTRIES

SEVİMLİ, Kübra

Master's Thesis

Graduate School of Education

Department of Business Administration

Advisor: Assoc. Dr. Duygu ARSLANTÜRK ÇÖLLÜ

June 2023, 64 Pages

Financial inclusion includes financial stability, financial literacy, protection of financial consumers, and individuals or companies needing financial services to easily access and effectively use the financial products they need. The purpose of financial inclusion is to remove all barriers on both the supply and demand side. Financial stability, on the other hand, is expressed as the resilience of the economy against unexpected situations that may destabilize the financial system. The aim of financial stability is to protect the integrity of the financial system and to increase the confidence of the financial system and to prevent the occurrence of risks that may destabilize the economy.

The relationship between financial inclusion and financial stability has been a topic of interest to researchers and policy makers around the world, especially after the global financial crisis, with the emphasis on the need for countries to reduce systemic financial risk and ensure financial stability within the scope of sustainable development strategy.

Keywords: Financial Inclusion, Financial Stability, Newly Industrialized Countries

ÖNSÖZ

Finansal tabana yayılma bir ülke içerisindeki yoksulların ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştiren, finansal derinleşmeyi destekleyerek insani gelişmeyi yönlendirmektedir. Finansal tabana yayılma banka hesabı olmayan insanların işlemleri, ödemeleri ve tasarrufları gibi ihtiyaçları için uygun maliyetli finansal ürün veya hizmet erişimi ve kullanımı sağlamaktadır. Finansal tabana yayılma ekonomik büyüme, kalkınma ve diğer ekonomik değişkenler üzerinde etkili olduğu için son zamanlarda araştırmaların ve politikaların odaklandığı konulardan biri olmuştur.

Bu yüzden bu tez çalışmasında finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde herhangi bir etkisi olup olmadığı yeni sanayileşen ülkeler için araştırılmıştır. Literatürde finansal tabana yayılma konusunda yapılmış çalışmalarda finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde olumlu sonuçları olduğu gibi risklerinde olabileceğine dair görüşler vardır. Buna karşın hiçbir etki bulunmamış bazı çalışmalarda vardır. Bu nedenle, literatürde bu konuda yayımlanmış çalışmalar incelenmiş, elde edilen veriler analiz edilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Bu programa başladığım ilk günden itibaren ve lisans eğitimimde bana güler yüzü, sabır ve hoşgörüsüyle yol gösteren, akademik desteğini ve katkısını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Duygu ARSLANTÜRK ÇÖLLÜ 'ye içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca yardımlarını ve desteklerini benden esirgemeyen bölümümüzün tüm öğretim üyelerine teşekkür ederim. Bana her zaman inanan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasına büyük bir özveriyle destek olan eşime ve bu günlere ulaşmamdaki emekleri adına değerli aileme çok teşekkür ederim.

Kübra SEVİMLİ

İĞDIR/2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
1. GİRİŞ	1
2. FİNANSAL TABANA YAYILMA	3
2.1. Finansal Tabana Yayılmanın Tanımı	3
2.2. Finansal Tabana Yayılmanın Göstergeleri	7
2.3. Finansal Tabana Yayılma İle Finansal İstikrar Arasındaki İlişki.....	15
2.4. Finansal İstikrar	18
2.4.1. Finansal İstikrarın Tanımı.....	18
2.4.2. Başlıca Merkez Bankalarının Finansal İstikrara Karşı Görüşleri.....	21
2.5. Finansal İstikrar Göstergeleri	23
2.5.1. Finansal Sağlık Göstergeleri.....	27
3. FİNANSAL TABANA YAYILMANIN FİNANSAL İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK LİTERATÜR	29
3.1. Literatür Değerlendirilmesi	29
4. FİNANSAL TABANA YAYILMA VE FİNANSAL İSTİKRAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	40
4.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı.....	40
4.2. Araştırmanın Yöntemi	41
4.2.1. Panel Veri Analizi.....	41
4.2.1.1.Havuzlanmış En küçük Kareler Modeli.....	43
4.2.1.2. Sabit Etkiler Modeli	43
4.2.1.3. Rassal(Tesadüfi) Etkiler Modeli	44
4.2.2.Hausman Testi	44

4.3. Araştırmada Kullanılan Veri Seti	45
4.4. Analiz ve Bulgular.....	46
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	50
KAYNAKLAR	52
ÖZGEÇMİŐ.....	65

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa No
Tablo 2.1. Finansal Tabana Yayılma Endeksinin Ölçümü için Boyut ve Göstergelere İlişkin Çalışmaların Özeti	12
Tablo 2.2. Makro İhtiyati Göstergelerin Özeti	26
Tablo 2.3. TCMB Finansal Sağlamlık Göstergeleri	28
Tablo 4.1. Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Sınıflandırılması	45
Tablo 4.2. Tanımlayıcı İstatistikler	47
Tablo 4.3. Hausman Test Sonuçları	48
Tablo 4.4. Sabit Etkiler Modeli Analiz Sonuçları	48

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
ATM	Otomatik Vezne Makinesi
BCRA	Arjantin Merkez Bankası
ECB	Avrupa Merkez Bankası
FSI	Finansal Sağamlık Göstergeleri
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDI	İnsani Gelişme Endeksi
IFI	Finansal Tabana Yayılma Endeksi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İKÖ	İslami Şirketler Örgütü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
LAC	Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi
MENA	Orta Doğu ve Kuzey Amerika Ülkeleri
MFI	Mikro Finans Kuruluşları
MFP	Mikro Finans Sağlayıcısı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OeNB	Avusturya Merkez Bankası
RBA	Avustralya Merkez Bankası
SDG	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SHG	Öz Yardım Grupları
SSA	Sahra Altı Afrika Ülkeleri
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

1. GİRİŞ

Finansal teknolojilerin yaygın kullanımı finansal tabana yayılmanın temelini oluşturmaktadır. Günümüz dünyasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak bankacılık sektörünün dijitalleşmesi ile birlikte finansal işlemlerin taşıdığı önem artmıştır. Bununla birlikte yeni finansal araçlar ve teknolojiler adı altında toplanan çevrimiçi ödemeler, alınan bankacılık hizmetleri, algoritmik işlemler ve türev ürünler gibi gelişmeler ekonomideki toplam borçlanma düzeyini artırırken finansal sektörün karlılığına olumlu katkılar sağlamıştır (Beyaz, 2019:101). Finans sektöründe bireylerin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi finansal tabana yayılmayı artıracak ve daha da önemli kılacaktır (Awadh, 2022:6).

Dünya genelindeki birçok ekonomide, nüfusun tüm kesimlerinin etkin bir şekilde finansal ürün ve hizmetlere erişimdeki engellerin kaldırması için bir takım çalışmalar yapılmaktadır. Nitekim gelişmiş ekonomilerin, hem toplumun gelir seviyesi yüksek kesimlerini, hem de yoksul veya herhangi bir sebepten dolayı kendilerini kısıtlanmış kabul eden kesimlerini de içerecek şekilde tam anlamıyla finansal kapsayıcı bir sistem oluşturdukları görülmektedir (ÖzYıldırım, 2019:1). Kapsayıcı bir finansal sisteme sahip olmak, finansal hizmetlere erişimi ve bu hizmetlerin kullanımını artırmak, finansal ihtiyaçları uygun bir şekilde kullanmak ve finansal yatırım fırsatlarını teşvik etmek amacıyla sistem dışında kalan bireylerin finansal sisteme çekilmesi noktasında büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda Rangarajan(2008)'e göre, finansal tabana yayılmayı, düşük gelire sahip olan savunmasız bireylerin, uygun maliyetle finansal ürün ve hizmetlere erişimin yeterli ve zamanında sağlanma süreci olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, finansal tabana yayılma, nüfusun tüm kesimleri için finansal hizmetleri; erişilebilir ve kullanılabilir kılan tüm girişimler olarak tanımlamaktadır (Triki and Faye, 2013:40).

Finansal tabana yayılma, daha iyi erişim, daha iyi ürün ve hizmetler ve daha iyi kullanımı kapsayan çok boyutlu, müşteri yanlısı bir kavramdır(Cohen and Nelson,2011:3). Finansal tabana yayılma; sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, yoksulluğun azaltılması, kapsayıcı büyümenin gerçekleştirilmesi, finansal istikrarın

sağlanması, kayıt dışı faaliyetlerin önlenmesi, istihdamına artırılması gibi pek çok konu ile etkileşim içerisindedir (Özgün,2022:1).

2007-2009 küresel finansal krizi, diğer tüm ekonomik krizler gibi ekonomi hareketliliklerinde değişiklikler yaratmış ve finansal tabana yayılma, finansal konularda temel bir strateji haline gelmiştir (Öksüz Nariç ve Aktan,2022:230). Küresel finansal kriz sonrası dönemde finansal istikrarın sağlanmasına ek olarak finansal tabana yayılmanın artırılması politika yapımcıların temel amaçları arasına girmiştir. G-20 zirvesinde hem finansal tabana yayılmanın artırılması hem de finansal istikrarın sağlanması yönünde küresel çapta çağrıda bulunulmuştur (Awad and Eid,2018: 14). Nitekim dünya genelindeki politika yapımcıların ve araştırmacıların dikkatini çeken bir konu haline gelen finansal tabana yayılma ve finansal istikrar ilişkisi birbirlerinin tamamlayıcısı olup olmadığı, özellikle finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı özendirip özendirmediği veya finansal tabana yayılmanın finansal istikrar için riskli olup olmadığı merak edilen bir konu haline gelmiştir (Pham and Doan,2020: 47).

Nitekim bu kapsamda mevcut çalışmanın amacı, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisinin yeni sanayileşen ülkeler üzerine araştırılmasıdır. Ayrıca mevcut çalışmanın literatüre olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir. Çünkü konu ile ilgili dünya genelinde genişleyen bir literatür olmasına rağmen Türkiye'deki çalışmalar oldukça kısıtlıdır.

Dört bölümden oluşan bu tez çalışmasının giriş başlığı altında tez konusunun önemi, literatüre katkısı açıklanmakta ve tezin içeriğiyle ilgili bilgilere yer verilmektedir. Birinci bölümde, finansal tabana yayılma ve finansal istikrar kavramına ilişkin tanımlamalara yer verilmektedir. Ayrıca yine bu bölümde finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasındaki ilişki ele alınmış, finansal tabana yayılma ve finansal istikrar göstergeleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisine yönelik yapılan literatür çalışmaları yıl sıralamasına göre değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın uygulama kısmı bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan veri seti ve analiz yöntemlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise sonuç ve değerlendirme kısmına değinilmiştir. Devamında çalışmada yararlanılan kaynaklara ilişkin kaynakça oluşturularak çalışma sonlandırılmıştır.

2. FİNANSAL TABANA YAYILMA

Çalışmanın bu bölümünde finansal tabana yayılma ve finansal istikrar kavramı hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Daha sonrasında finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasındaki ilişkiye yer verilerek, finansal tabana yayılma ve finansal istikrar göstergeleri üzerinde durulacaktır.

2.1. Finansal Tabana Yayılmanın Tanımı

Finansal tabana yayılma finansal ürün ve hizmetlere erişimin önündeki engellerin kaldırılması ve bunların kullanımının yaygınlaştırılması, ekonomik büyümenin artırılmasında ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Finansal ürün ve hizmetlere uygun, kolay, hızlı ulaşımı ifade eden finansal tabana yayılma kavramı son yılların en çok üzerinde durulan konularından biri haline gelmiştir. Finansal tabana yayılmanın geliştirilmesi uluslararası kuruluşlar, hükümetler, politika yapıcılar, finansal kurumlar ve merkez bankaları tarafından takip edilen bir politika konumundadır (Clamara vd., 2014:3). Finansal tabana yayılma kavramı geniş kapsamlı, çok boyutlu ve ülkelerin gündemine göre değişiklik gösterebildiğinden evrensel olarak kabul görmüş tek bir tanımı bulunmamaktadır. Son yıllarda dikkat çeken yeni bir kavram olması nedeniyle kurum ve kuruluşlar, araştırmacı ve politika yapıcılar farklı şekillerde kavramın tanımını yapmışlardır (Triki and Faye, 2013:25). Kavramın tanımlarındaki benzer ve farklı yönlerin belirtilmesi açısından finansal tabana yayılmanın hangi kurum ve kuruluşlar ya da hangi araştırmacı ve politika yapıcılar tarafından nasıl tanımlandığı aşağıda gösterilecektir.

Finansal tabana yayılma genel olarak resmi bir finansal kurum aracılığıyla kredilere erişebilme olarak açıklanmaktadır. Fakat bu kavram daha geniş kapsamlı değerlendirilmelidir. Söz konusu kavram resmi finansal kurum hesabına ek olarak cep telefon aracılığıyla oluşturulan mobil para hesabı gibi diğer hesapları yani hesapların kullanım sıklığını, erişim şekli ve amaçlarını, kredi hizmetleri gibi diğer bankacılık hizmetlerini (tasarruf, ödemeler, para transferleri vb.) ve sigorta hizmetlerini de içermektedir (Terzi,2015:269).

Finansal tabana yayılma, yerli literatürde kapsama, içerme, dâhil etme/edilme olarak finansal tabana yayılma ile eş anlamlı ifadeler kullanılmaktadır. Finansal tabana yayılmanın temel anlamı, bir kişinin resmi bir finansal kurumda bir hesaba sahip olduğu gerçeğini ifade etmektedir. Bu tür bir hesap para biriktirmeye, borç almaya, ödeme hizmetlerini kullanmaya ve aynı zamanda sigorta sözleşmesi yapmaya da izin vermektedir (Zins and Weill,2016:46).

Finansal tabana yayılma, yüksek kalitede tüketicilerin korunmasına dikkat edilerek “finansal hizmetlere erişim“, “güvenilir ve sürdürülebilir finansal hizmetlerin sağlanması”, “toplumun dezavantajlı ve düşük gelire sahip olan kesimlerine finansal hizmetlerin uygun fiyatla sağlanması” bu kapsamda değerlendirilmektedir (Abu Seman,2016: 19). Sarma (2008)’e göre finansal tabana yayılma, bir ekonominin tüm kesimleri için finansal sisteme erişim, kullanılabilirlik ve kullanım kolaylığı sağlayan süreç olarak ifade edilmektedir. Finansal tabana yayılma, hizmet ihtiyaçlarını sağlayamayan bireylerin, finansal tabana yayılma sayesinde finansal hizmetlere daha kolay erişebileceklerini göstermektedir (Ellis vd.,2010:2).Finansal tabana yayılmanın olası faydaları olarak uzun vadeli ekonomik büyümenin özendirilmesi ve yoksulluğun azaltılması önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda finansal tabana yayılma, düşük gelir grubuna dâhil olan birey ve ailelerin fiziksel varlıklara ve eğitime destek vermesine, uygun finansal araçlara erişimlerine, gelir eşitsizliğinin azaltılmasına, ekonomide oluşabilecek olumsuzluklara karşı daha güçlü bir şekilde karşılmasına ve aynı zamanda ekonomik büyümeye katkıda bulunmasına izin verebilmektedir (Mehrotra and Yetman, 2015:83-91).

Finansal tabana yayılma, sağlam ve sürdürülebilir kurumlar tarafından sağlanan uygun fiyatlı finansal hizmetlere evrensel erişim sağlayan araçlar olarak ifade edilmektedir. Finansal tabana yayılma tasarruf, yatırım, borçlanma, sigorta ve finansal açıdan yetersiz hizmet alanlar, banka hesabı olmayan bireyleri içermektedir. Banka hesabı olmayan bireylerin çoğu finansal açıdan sağlıklı ve güvensiz durumundadır. Finansal tabana yayılma ve finansal güvencenin sağlanması bir amaç değil, amaca yönelik bir araç olmalıdır. Genel olarak yoksulluğu azaltmak ve kapsayıcı bir ekonomik büyümenin sağlanması hassas bir konu olarak kabul edilmektedir. Araştırmacılar,

finansal tabana yayılmanın bireylerin iş kurmasına, büyütmesine aynı zamanda riskleri daha iyi yönetmesine ve finansal şokları da özümsemesine olanak sağladığını ifade etmektedir. Ayrıca finansal tabana yayılmanın tüketim, istihdam ve gelir üzerinde olumlu katkıları olduğu gibi, hem bireyler hem de küçük firmalar için finansal hizmetlere daha fazla erişim sağlanmasına ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasına da yardımcı olduğu bilinmektedir (Patwardhan,2018:58).

Finansal tabana yayılmayı, yetişkin bireylerin çeşitli finansal hizmetlere uygun koşullar altında erişebilmeleri ve bu hizmetleri etkin bir şekilde kullanabilmeleri olarak tanımlamışlardır. Finansal tabana yayılmanın, bankada ya da başka bir finansal kurumda ödeme ve tasarruf işlemlerini gerçekleştirmeye yarayacak bir mevduat ya da işlem hesabına sahip olunmasıyla başlanacağını dile getirmişlerdir (Demirguc-Kunt vd.,2017:2).Finansal tabana yayılma, düşük gelirli gruplar ve zayıf kesimler gibi hassas gruplar da dâhil olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin ihtiyaç duyduğu uygun finansal ürün ve hizmetlere finansal yöneticiler tarafından adil ve şeffaf bir şekilde uygun bir maliyetle erişimin sağlanma süreci olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda dünyanın dört bir yanındaki birçok ülke finansal tabana yayılmayı, daha kapsamlı bir büyümenin aracı olarak görmektedir. Burada ülkenin her bir vatandaşı, gelecekteki durumunu iyileştirmek ve toplumun refahının ilerlemesine katkıda bulunmak için çalışmaya koyulabilecek bir finansal kaynak olarak kazançlarını kullanabilmektedir (Chakrabarty, 2011:1).

Finansal tabana yayılmanın en yaygın kullanılan tanımlarından biri Dünya Bankası'na aittir. Dünya Bankası'nın 2014 yılında yaptığı bu tanım, finansal tabana yayılmayı, finansal hizmetlere gereksinim duyan tüm bireylerin ve işletmelerin gereksinim duydukları finansal ürünlerin tümüne erişebilmeleri ve kullanabilmeleri olarak ifade etmiştir. Aynı zamanda finans kuruluşları tarafından etkili bir şekilde bireylerin ve işletmelerin ürünleri kullanabilmeleri için bilgi ve becerilere sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Türkiye Finansal Tabana Yayılma Konferansı. <https://www.worldbank.org/tr/events/2014/06/03/turkey-financial-inclusion-conference>) Erişim Tarihi:06.01.2022.

Bir diğerkuruluş ise Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı kapsamındaki Uluslararası Finansal Eğitim Ağı'nın "Finansal Okuryazarlık ve İçerme: Ülkeler ve Cinsiyete Göre Anket Sonuçları Raporu"nda finansal tabana yayılmayı, düzenlenmiş finansal ürün ve hizmetlere uygun maliyetlerle, yeterli düzeydeve zamanında ekonomik ve sosyal katılımında desteklenmesiyle yapılan düzenlemeler ile birlikte finansal eğitimi de içinde barındıran mevcut ve yenilikçi yaklaşımların uygulanmasıyla toplumun tüm kesimleri tarafından kullanılmasının yaygınlaştırılması süreci olarak tanımlanmaktadır (Financial Literacyand Inclusion.https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013_OECD_INFE_Fin_Lit_and_Incl_SurveyResults_by_Country_and_Gender.pdf) Erişim Tarihi: 06.01.2022.

Bir diğerkuruluş olan Birleşmiş Milletler 'in tanımına göre ise finansal tabana yayılma, bireylerin ve firmaların iyi düzenlenmiş bir ortamda uygun bir şekilde finansal hizmetlere erişebilmeleri ve bu hizmetleri kullanabilmeleri olarak tanımlanmaktadır. Finansal tabana yayılma, Birleşmiş Milletlerin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan kalkınmaya yönelik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Finansal tabana yayılma, on yedi sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sekizinde amaç olarak yer almaktadır. Bunlardan ilki SDG1, yoksullukla Mücadele; 2030'a kadar bütün boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan kadın ve erkeklerin ekonomik kaynaklara ulaşma, temel hizmetlere erişim, uygun yeni teknolojiler ve mikro finansı da kapsayan finansal hizmetler gibi konularda eşit haklara sahip olmalarının güvence altına alınması, SDG2, açlığı sona erdirme; 2030'a kadar tarımsal verimliliğin ve özellikle kadınlar, yerli halk, çiftçilikle uğraşan aileler ve balıkçılar olmak üzere küçük çaplı gıda üreticilerin toprağa, diğerverimli kaynaklara, finansal hizmetlere ve piyasalara güvenli ve eşit bir şekilde erişiminin sağlanması, SDG3, sağlık ve refahın sağlanması; finansal riskten korunmayı, temel sağlık hizmetlerine erişimi ve herkesin güvenli, kaliteli ve uygun fiyatlı temel ilaçlara erişimini kapsayan sağlık güvence sisteminin oluşturulması, SDG5, toplumsal cinsiyet eşitliği; kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, miras ve doğal kaynaklara erişimleri, finansal hizmetler gibi konularda eşit haklara sahip olmaları, SDG8, ekonomik büyümeyi ve istihdamı teşvik etme; herkesin bankacılık, sigorta ve finansal hizmetlere erişiminin artırılması, SDG9, endüstri, yenilik ve altyapı destekleme;

kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin desteklenmesi ve 2030'a kadar sanayinin istihdam ve gayri safi yurt içi hasıla payının önemli ölçüde artırılması, SDG10,eşitsizliğin azaltılması; küresel finans piyasalarının ve kurumların düzenlenmesi, denetlenmesi ve geliştirilmesidir ve son olarak ise SDG17, uygulama araçlarını güçlendirmek; az gelişmiş ülkeler için yatırım teşvik uygulamalarının kabul edilmesi olarak hedefler arasında yer almaktadır (Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. <https://turkiye.un.org/en/sdgs>)Erişim Tarihi: 03.12.2022.¹

Örnek olarak verilen tanımlamalara bakıldığında, finansal tabana yayılmanın tam bir tanımı bulunmamaktadır. Tanımlamalar birbirinden büyük farklılıklar içermese de her bir kurum, kuruluş ya da araştırmacı finansal tabana yayılmanın başka bir özelliğini ön plana çıkarmış veya ortak unsurlarını dile getirmiştir. Genel olarak finansal tabana yayılma, bireylerinin finansal ürünlere erişebilmeleri ve bu ürünleri kullanabilmelerini sağlayan bir finansal sistemin varlığı olarak ifade edilmektedir (Sarigul,2020:223).

2.2. Finansal Tabana Yayılmanın Göstergeleri

Küresel bazda finansal tabana yayılmaya yönelik ilginin günden günde artmasıyla ülkelerin sahip oldukları finansal tabana yayılma seviyelerini ölçebilmek için bazı göstergeler kullanılmaya başlanmıştır. Ancak finansal tabana yayılmanın ölçülmesinde kullanılan göstergeler konusunda fikir birliği mevcut değildir. Bu noktada araştırmacılar son zamanlarda birçok gösterge kullanarak finansal tabana yayılma ölçümünü genişletmeyi amaçlamaktadır (Yıldırım,2020:30).

Araştırmacılar finansal hizmetlerin erişimine ve kullanımına ilişkin arz yönlü veri kaynakları kullanarak finansal tabana yayılmayı ölçmüşlerdir. Ancak finansal tabana yayılmanın kapsamını saptamak için arz yönlü verilerin kullanılmasının net sonuçlar vereceğini söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü resmi finansal hizmetlerin kullanımı, kişi başına GSYİH, beşerî sermaye, kültürel alışkanlıklar veya bireylerin bu tür hizmetleri kullanmasını sağlayan diğer sosyoekonomik faktörler tarafından sağlanabilmektedir ve ayrıca finansal sisteme erişebilen ve bu hizmetlerin kullanımı gerçek nüfus hakkında bilgi vermemektedir. Aynı şekilde, erişim açısından daha

¹ SDG(Sustainable Development Goals): Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

kapsamlı kullanılabilirlik (yani daha fazla ATM ve banka şubesi), hizmet noktalarının konumu veya yoğunluğu hakkında bir bilgiye sahip olunmadığı takdirde bu göstergelerin finansal sistem için kapsayıcı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır (Cámara and Tuesta, 2014:5).

Finansal tabana yayılmanın ölçümünde üç temel boyut belirlenmiştir. Bunlar; erişim, kullanım ve kalite olarak sıralanmıştır. Bu kapsamda ilk boyut olan erişim boyutu, genel olarak finansal kurumların sahip oldukları şubeler, teknik hizmet sağlayan birimler, internet ve mobil ağlar yardımı ile alt yapı hizmeti sunarlar. Sunulan alt yapı hizmetinin yeterlilik derecesi tespit edilmeye çalışılır. Kullanım boyutu, sunulan hizmetlerin müşteriler tarafından yeterince anlaşılıp anlaşılmadığı, kullanılan hizmetlerin yaşamı ne ölçüde kolaylaştırıldığıdır. Kalite boyutuna bakıldığında ise, finansal hizmetlerin fiyat uygunluğu, kesintisiz hizmetin sunulması ve müşterinin korunmasına önem verilmesi gibi konular açısından değerlendirilir (Naumenkova vd., 2019:195).

Finansal tabana yayılmanın ölçülmesinde ilk araştırma olarak kabul edilen çalışma Beck vd., (2007) tarafından hazırlanmış ve bankacılık sektörü penetrasyonunun belirleyicilerini araştırmışlardır. Ülkelerin bankacılık hizmetlerine erişimi bu hizmetlerin kullanımını ölçmek için, banka şubelerinin ve ATM'lerin sayısı, toplam banka kredisi hakkındaki verileri toplamaya çalışmışlardır ve elde edilen bu verilere ilişkin sekiz gösterge aşağıda gösterilmiştir (Beck, vd., 2007:238).

1. Coğrafik şube yayılımı: Her 1.000 km kareye düşen banka şubesi sayısı
2. Demografik şube yayılımı: Her 100.000 kişiye düşen banka şubesi sayısı
3. Coğrafik ATM yayılımı: Her 1.000 km kareye düşen banka ATM sayısı
4. Demografik ATM yayılımı: Her 100.000 kişiye düşen banka ATM sayısı
5. Kişi başına düşen kredi hesabı: Her 1.000 kişiye düşen kredi sayısı
6. Kredi-Gelir oranı: Kişi başına düşen GSYH'nin ortalama kredi hacmi
7. Kişi başına düşen mevduat hesabı: Her 1.000 kişiye düşen mevduat hesap sayısı
8. Mevduat-Gelir oranı: Kişi başına düşen GSYH'nin ortalama mevduat hacmi

Yukarıdaki finansal tabana yayılma göstergelerine göre, birden dörde kadar olan maddeler finansal hizmetlere erişim boyutlarının ölçümü ve bankaların fiziksel satış noktaları açısından incelenmesi için geliştirilmiştir. Geriye kalan son dört gösterge ise, finansal hizmetlerin kullanım boyutunu ve bankacılık hizmetlerinin kullanımını ölçmek için oluşturulmuştur. Finans sektörünün farklı yönlerine ait çeşitli veriler olmasına rağmen, finansal tabana yayılmayı ölçmeye yönelik kullanılacak sistematik göstergeler tam net değildir. Ayrıca, finansal tabana yayılmayı ölçmeye yönelik, ülkeler arası uygulanabilecek tek bir ölçüm aracının mevcut olmamasının iki sebebi bulunmaktadır: Birincisi, hane halkı ve işletmeler tarafından finansal hizmetlerin kullanımına ilişkin verilerin kısıtlı olması iken ikinci ise, finansal tabana yayılmanın daha kapsamlı bir şekilde ölçümünü elde edebilmek için sürekli değişiklik içinde olması gerekmektedir(Abu Seman, 2016:56).

Finansal tabana yayılmanın ölçümüne yönelik bir başka çalışmada Sarma (2008), finansal tabana yayılma endeksini (Index of Financial Inclusion) kullanarak finansal tabana yayılmanın boyutlarını; bankacılık penetrasyonu, bankacılık hizmetlerinin kullanılabilirliği ve bankacılık sistemin kullanımı olarak üç boyutta ele almaktadır:

- i. **Bankacılık Penetrasyonu:** Kapsayıcı bir finansal sistemin mümkün olduğu kadar çok kullanıcıya sahip olmalıdır. Şube ve ATM sayısının coğrafik ve demografik bazda ülke içindeki dağılımını göstermektedir.
- ii. **Bankacılık Hizmetlerinin Kullanılabilirliği:** Kapsamlı bir finansal sistemin hizmetleri kullanıcılarına kolayca erişebilir olmalıdır. Her 1000 kişiye düşen banka şubesi ve ATM sayısını ifade etmektedir.
- iii. **Bankacılık Sisteminin Kullanımı:** Çoğu kişinin banka hesabına sahip olmasına rağmen, hizmetlerden yararlanma oranı düşüktür. Finansal hizmetlerin kullanım boyutunu ölçmek için ülkenin GSYH'sinin oranı olarak kredi ve mevduat hacmi kullanılmıştır.

Finansal tabana yayılma endeksi (IFI) adlı çalışmada her bir boyutu eşit ağırlıklar ile göstermiştir. IFI'nin değerine bağlı olarak, her ekonomi 0 ile 1 arasında bir değer aralığına yerleştirilmiştir. 0 değeri tam finansal dışlanmayı ifade ederken, 1 değeri

tam finansal tabana yayılmayı temsil etmektedir. Bu endeks değerlerine bağlı olarak ülkeler üç kategoriye ayrılmaktadır; yüksek finansal tabana yayılma (0.6 üzerinde bir endeks olan), orta finansal tabana yayılma (0.4 ile 0.6 arasında bir endeks olan) ve düşük finansal tabana yayılma (0.4 altında bir endeks olan) şeklinde sınıflandırılmaktadır (Sarma,2008:12).

Sarma (2008)'nın çalışmasının ardından, çeşitli araştırmalar örneğin Arora (2010), Sarma(2008) mantığıyla hareket etmiş olsa da karşılaştırıldığında bazı değişiklikler mevcuttur. Ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olan olarak iki ana grup olarak ayırmıştır. Ayrıca daha önceki çalışmalara göre bu araştırmada yalnızca demografik yayılım değil aynı zamanda coğrafik yayılımda kullanılmıştır. Verilerin sınırlı olması sebebiyle finansal tabana yayılma kapsamının ölçülmesinde 98 ülke ele alınmıştır (Arora, 2010:2-5). Finansal tabana yayılma endeksi Hindistan'daki belirli eyaletler için hesaplanmaktadır. Daha önceki çalışmalarda kullanılan göstergelerin daha çok bankacılık sektöründen oluştuğunu; postaneler, mikro finans kuruluşları (MFI) ve kooperatifler gibi diğer kuruluşların kapsam dâhiline alınmadığını dile getirmişlerdir. Çalışmalarında altı gösterge kullanmışlardır. Bunlar:

- Kişi başına düşen mevduat hesap sayısı (erişim, penetrasyon veya erişim olarak),
- Kişi başına düşen kredi hesabı sayısı (erişim, penetrasyon veya erişim olarak),
- Kişi başına düşen banka sayısı (mevcudiyeti olarak),
- Mevduat hesabı başına düşen ortalama tasarruf miktarı (finansal sistemin kullanımı),
- Kredi hesabı başına düşen ortalama kredi oranı (finansal sistemin kullanımı/derinliği olarak),
- Devlette onaylanan kredinin tasdiklenen krediye oranı (kullanım olarak).(Kumar and Mishra,2011:6).

Finansal tabana yayılmanın ölçümü için aksiyomatik ölçüm yaklaşımını benimseyen Chakravarty and Pal (2010), tarafından oluşturulan endeks ölçümü Sarma (2008)'nin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yaklaşımı kullanılarak oluşturduğu finansal tabana yayılma endeksinden iki şekilde ayrılmaktadır; Birincisi,

oluşturulan endeks aksiyomatik yaklaşımdan yoksundur. İkincisi ise, genel endeks bireysel yüzde katkılarını hesaplayabilmek için boyutsal bileşenlere bölünmemektedir. Ayrıca en temel amaç, bankacılık hizmetlerine ilişkin mevcut verilerin daha verimli olabilmesi için mantıksal yaklaşımı kullanmaktır. Endeks, finansal tabana yayılmanın gelişmesi ve daha iyi sonuçlar elde edebilmek için atılan adımları izlemek ve yapılması gereken daha fazla Őey hakkında tavsiyelerde bulunmaktadır (Chakravarty and Pal, 2010:3). Finansal tabana yayılma endeks oluşumunda ele alınan boyutlara ve göstergelere ilişkin çalışma özetleri Tablo 2.1’de gösterilmektedir.

Tablo 2.1. Finansal Tabana Yayılma Endeksinin Ölçümü için Boyut ve Göstergelere İlişkin Çalışmaların Özeti

Yazarlar	Finansal hizmetler	Boyutlar				
		Sosyal Yardım		Kullanım	Kolaylaştırmak	Maliyet
		Erişebilirlik	Kullanılabilirlik			
Beck, Demirci, Kunt, & Martinez Peria (2007)	Bankacılık	<ul style="list-style-type: none"> • Demografik şube nüfuzu (100.000 yetişkin başına banka şubesi sayısı) • Demografik ATM nüfuzu (100.000 yetişkin başına Banka ATM'si sayısı) 	<ul style="list-style-type: none"> • Coğrafi nüfuz (1.000 m² başına Banka ATM'si sayısı) • Coğrafi nüfuzu (1.000 m² başına Banka ATM'si sayısı) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kredi göstergeleri: <ol style="list-style-type: none"> Kişi başına kredi miktarları: 1000 kişi başına kredi sayısı Kredi-gelir oranı: Ortalama kredi büyüklüğü • Mevduat göstergeleri: <ol style="list-style-type: none"> Kişi başına mevduat hesapları: 1000 kişi başına mevduat sayısı Mevduat-gelir oranı: Mevduatın kişi başına düşen GSYİH'ye oranı 	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Honohan (2008)	Bankacılık ve Mikrofinans	<ul style="list-style-type: none"> • Demografik banka nüfuzu (100.000 yetişkin başına Banka hesabı sayısı) • Demografik MFI'lar ve alternatif araçların nüfuzu (MFI'larda hesap sayısı ve 100 yetişkin için alternatif araçlar) 	Dikkate alınmadı	<ul style="list-style-type: none"> • Ortalama banka mevduat büyüklüğü 	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Sarma (2008)	Tasarruf, Kredi	<ul style="list-style-type: none"> • Demografik Banka nüfuzu (1000 yetişkin başına Banka hesabı sayısı) 	<ul style="list-style-type: none"> • Demografik şube nüfuzu (100.000 yetişkin başına Banka şube sayısı) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kredi göstergeleri: <ol style="list-style-type: none"> Yurtiçi kredi (GSYİH'nin yüzdesi olarak) Yurtiçi mevduat (GSYİH'nin yüzdesi olarak) 	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı

Tablo 2.1. Devamı.

Yazarlar	Finansal hizmetler	Boyutlar				
		Sosyal Yardım		Kullanım	Kolaylaştırmak	Maliyet
		Erişebilirlik	Kullanılabilirlik			
Mersland&ØysteinStrøm(2009)	Kredi	<ul style="list-style-type: none"> Ortalama kredi miktarı Kredi kullanan yetişkin sayısı 	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Chakravarty&Pal(2010)	Tasarruf, Kredi	Beck, Demirguc-Kunt ve Martinez Peria(2007) ve Sarma(2008)'da belirtilen boyut ve göstergeleri kullanmıştır.		Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Arora(2010)	Tasarruf, Kredi	<ul style="list-style-type: none"> Demografik şube nüfuzu (100.000 yetişkin başına banka şubesi sayısı) Demografik ATM nüfuzu (100.000 yetişkin başına Banka ATM'si sayısı) 	<ul style="list-style-type: none"> Coğrafi nüfuz (1.000m² başına Banka şubesi sayısı) Coğrafi penetrasyon (1.000m² başına banka ATM sayısı) 	Dikkate alınmadı	<ul style="list-style-type: none"> Mevduat hesabını açacak yerler Hesap açmak için minimum miktar Tasarruf hesabı açmak için minimum miktar Hesap kontrolünde tutulması gereken asgari tutar Tasarruf hesabında tutulacak asgari tutar Hesap açmak için belge sayısı Tasarruf hesabını açmak için belge sayısı Kredi başvurularını gönderecek yerler Minimum tüketici kredisi miktarı Minimum ipotek kredisi miktarı Tüketici kredisi başvurusunu işleme koyma günleri İpotek kredisi başvurusunu işleme koyma günleri 	<ul style="list-style-type: none"> Tüketici kredisi ücreti(asgari kredi tutarının %'si) Konut ipoteği kredisi(asgari kredi tutarının %'si) Yıllık tasarruf hesabı ücreti Uluslararası transfer fonlarının maliyeti(250\$'dan yüzdesi) ATM kartlarını kullanmayla ilgili ücret tutarı(100\$'dan yüzdesi)

Tablo 2.1. Devamı.

Yazarlar	Finansal hizmetler	Boyutlar		Kullanım	Kolaylaştırmak	Maliyet
		Sosyal Yardım				
		Erişebilirlik	Kullanılabilirlik			
Rahta(2011)	Bankacılık İşlemleri, Tasarruf, Kredi ve Sigorta	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı	<ul style="list-style-type: none"> Bankacılık işlemi: Bankacılık aracılığıyla çek, sosyal güvenlik, emeklilik ödemelerinin kullanımı, ATM kullanımı Tasarruflar: Tasarruflar, kurumsal kaynaklarla(ticari banka, kooperatif Bankası, postane veya SHG14 Banka bağlantısı), kurumsal kaynaklarla sabit mevduat veya tekrarlayan mevduat hesabıyla hesaplanır. Kredi: Kurumsal kaynaklardan veya 2007, 2008 ve 2009 yıllarındaki SHG Bankası/ MFP15 bağlantısı yoluyla Sigorta: Herhangi bir sigorta tipi kaynak yoluyla 	Dikkate alınmadı	Dikkate alınmadı
Gupte, Venkataramani,&Gupta(2012)	Tasarruf, Kredi	Hindistan için Finansal Tabana Yayılma Endeksi hesaplamak üzere Sarma(2008) ve Arora(2010) tarafından oluşturulan dört boyutu entegre edip o şekilde hesaplamıştır.				

Dipnot: Hindistan Merkez Bankası adı altında yürütülen politikardan olan Öz yardım grupları(SHG's),kredi kullanım imkanı sunmaktadır.

Mikro finans Sağlayıcısı(MFP), yoksullara finansal yardımın bir parçası olarak SHGs finansman(kredi/hibe) sağlamak üzere tüm kurumları içermektedir.

Kaynak:(Abu Seman 2016, 62-64).Financial Inclusion: The Role of Financial SystemandOtherDeterminants.

2.3. Finansal Tabana Yayılma İle Finansal İstikrar Arasındaki İlişki

Uzun yıllar boyunca, dünyanın dört bir yanındaki finansal politika yapımcılar, küresel finansal sistemin istikrarına odaklandılar ve finansal tabana yayılmayı kalkınma çalışanları için önemli bir konu olarak gördüler. Bununla birlikte, geçtiğimiz yıllarda küresel standart belirleyiciler ve diğerleri finansal istikrar bütünlük ve korumanın yanı sıra finansal tabana yayılmayı temel bir politika hedefi olarak yükselttiler. Finansal tabana yayılma ve finansal istikrar arasındaki ilişki finansal hizmete göre farklılık göstermektedir. Örneğin araştırmacılar, ödemeler ve tasarruflara daha iyi erişimin istikrar üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu gösteriyor. Tasarruf ürünleri finansal kurumların istikrarını destekleyen istikrarlı, esnek ve geniş bir mevduat tabanı sağlar. Özellikle, kadınların tasarruf etme eğilimi, onların finansal tabana yayılmalarını (reel ekonomiye katılımlarını) teşvik eder ve onlara hizmet eden finansal kurumların istikrarına katkıda bulunur (Imboden, K. Yes, financial inclusion and financial stability are compatible goals. <https://www.cgap.org/blog/ye-financial-inclusion-and-financial-stability-are-compatible-goals>

Erişim Tarihi: 08.02.2022. Nitekim finansal istikrar ve finansal tabana yayılma kavramlarının birbirlerini tamamladığı kabul edilse de aralarındaki ilişkinin olası etkileri ile ilgili farklı görüşler de bulunmaktadır (Awad and Eid, 2018:14).

Uzun vadede finansal tabana yayılma olmadan finansal istikrarı ön görmek zor olduğu gibi, bankalar ve diğer finansal kurumlar olmadan da finansal hizmetlerin erişimini genişletmeye yönelik politika çabalarının başarısını ön görmek zor olacaktır. Finansal tabana yayılmanın daha sağlam ve daha istikrarlı bir finansal sistemin korunmasına katkıda bulunabileceği birkaç yol vardır. Bu yollardan birincisi, yeni kurulan veya büyüyen pazarlarda faaliyet gösteren kurumlar, finansal tabana yayılma ile gerçekleşen işlemler, çeşitli hizmetleri kullanan müşteriler, yaratılan yeni riskler ve finansal sistemin bileşimindeki değişimi kolaylaştırırken tasarruflar ve yatırımlar arasındaki aracılık sürecinin verimliliğini artırmaktadır. İkincisi, finansal kurumlar, özellikle bankalar için finansal tabana yayılma daha istikrarlı bir perakende mevduat tabanı sağlamaya yardımcı olur. Düşük gelirli tasarruf sahipleri ve borç alan bireyler, hem mevduat tutma hem de borçlanma açısından iş süreci boyunca istikrarlı finansal davranışlarını sürdürmektedir. Bu sebeple, sistemik kriz dönemlerinde, düşük gelirli

müşterilerden gelen mevduatlar, diğer kredi kaynaklarının olmaması durumunda sürekli bir fon kaynağı görevi görür. O yüzden küçük müşteriler, istikrarlı mevduat toplamak açısından büyük fırsatlar sunmaktadır. Ve üçüncü olarak ise, finansal tabana yayılma hane halkının, küçük işletmelerin ve kurumsal sektörlerin sağlığının iyileştirilmesine katkı sağlayarak finansal istikrarın artmasına yardımcı olmaktadır.(Khan,2011:3-4). Tasarruflara erişim de dâhil olmak üzere finansal tabana yayılma bireylere ve küçük firmalara finansal risk yönetim araçlarına daha fazla erişim sunarak dolaylı olarak finansal istikrarı artırabilir. Bu erişim, reel ekonominin ve ona hizmet sunan finansal sistemin esnekliğini ve istikrarını artırabilmektedir (Cull vd., 2012:3;Prasad, 2010:3).

Finansal tabana yayılmanın, yoksulluğu azaltması ve uzun vadeli ekonomik büyümeyi özendirmesinde önemli bir etkisinin olması makroekonomik çevre açısından iyi bir izlenim yaratması sebebiyle bütün ekonomi için önemlilik arz etmektedir. Finansal tabana yayılma, finansal hizmetlere ulaşamayan dezavantajlı veya yoksul bireylerin eğitime ve fiziksel varlıklara destek sağlaması, uygun finansal araçlara erişim,ekonomik büyümeye ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasına katkı sunmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca hem firmalar hem de haneler için ekonomideki tasarruf sahiplerin veya borç alan bireylerin bileşimini değiştirebilmektedir. Bu değişiklikler, risk çeşitlendirmesini ve aynı zamanda finansal istikrarı da destekleyecektir (Mehrotra and Yetman,2015:83-91).Finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı desteklediği diğer bir alan ise, tasarruflar ve yatırımlar arasındaki aracılık sürecini iyileştirmektir. Finansal tabana yayılma, gelir eşitsizliklerini azaltmaya, zengin ve düşük gelirli bireyler arasındaki boşluğu kapatmaya ve aynı zamanda sosyal ve politik istikrarı güçlendirmeye yardımcı olmaktadır. Finansal entegrasyonun MENA ülkelerinde finansal istikrarsızlığa katkı sunan bir unsur olmasına rağmen finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı olumlu yönde etkileyeceği görülmektedir (Neaime and Gaysset, 2018:231).

Rahman (2014), Finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasındaki ilişkinin hem doğrudan hem de dolaylı bir etkisinin olduğunu tartışmıştır. Finansal tabana yayılmanın dolaylı olarak finansal istikrar üzerindeki etkisi hane düzeyinde daha önce banka hesabı olmayan bireylere resmi finansal hizmetler sağlamanın tasarrufları teşvik

ettiği ve bu tasarrufların daha düşük gelir dönemlerinde veya beklenmedik harcamalarda finanse etmek amacıyla kullanabilmek ve ayrıca hanelerin borca girme olasılığını da azaltmaktadır. Doğrudan etkisinin ise, son zamanlarda likidite krizleri, diğer bankalardan fon alamayan, mevcut tahvil piyasası yükümlülüklerini devredemeyen veya yabancı mevduat sahiplerinin fonlarını ülkelerine geri gönderemeyen bankalar toptan satış piyasalarını ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden bankacılık sektöründe, sektörlerin bireysel yatırımcılardan sağladığı fon tutarı ne kadar yüksek ise o kadar istikrarlı olmaktadır. Diğer taraftan özellikle mevduat istikrarının artması neticesinde likidite riskini en aza indirilmesi, banka varlıklarının çeşitlendirilmesi sonucu risk düzeyini azaltılması ve para politikası uygulanmasının iyileştirilmesi finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı pozitif yönde etkileyecektir (Morgan and Pontines, 2014:13).

Hanning ve Jansen (2010), Finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı artırma fırsatlarının olduğunu ve bu fırsatların düşük gelir düzeyinde olan tasarruf sahiplerinin ve borç alan bireylerin finansal krizler boyunca sağlam finansal davranışları sürdürebilmesi, yatırımlarını güvenilir bir yerde tutması ve kredilerini geri ödeme eğiliminin olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bir diğer fırsat ise toplumda geniş bir kesimin bankacılık hizmetlerine istenildiğinde erişebilmesi ve bu hizmetleri iyi kullanabilme olanağı sunması açısından finansal tabana yayılmanın, finansal istikrarı ve kaynak verimliliğini artıran bir finansal aracılık olarak görülmektedir (Siddik and Kabiraj, 2018:34).

Anorfovd.(2020), Spesifik olarak, sermaye yeterliliği bankaların finansal hizmetler sağlama kapasitesini büyük ölçüde azaltmaktadır. Sahra Altı Afrika ülkelerindeki merkezi hükümetlerin ve politika yapıcılarının, finansal tabana yayılmadan en iyi şekilde yararlanabilmelerinin ve artırabilmelerinin en iyi yollarından biri, finansal kurumların sermaye yeterliliği ihtiyaçlarını ve diğer kısıtlamaları azaltmayı hedeflemektir. Bu tür politikalar aynı zamanda finansal istikrarı teşvik etmek için elverişli bir ortam yaratmayı da amaçlamaktadır. Bu kapsamda finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisinin artan finansal sistemin yapısıyla ilişkili olduğunu savunabiliriz. Örneğin; tasarruf hesaplarının açılmasına yönelik devlet sübvansiyonları veya mobil para hesapları gibi finansal ve teknolojik yenilikler yoluyla

kredi dışı finansal hizmetlere ve ürünlere erişim etkinleştirildiğinde, finansal istikrar üzerindeki etki zararsızdır (Feghali vd., 2021: 240).

Finansal tabana yayılmanın finansal istikrar açısından olası riskleri vardır. Bu riskler, düşük gelirli müşterilerden, yerel finans kuruluşlarından, finansal ürünlerdeki yeniliklerden ve dış kaynak kullanımı faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Nüfusun düşük gelirli kesimlerinin finansal sisteme katılımı, yüksek işlem ve bilgi maliyetleri ile ilişkilendirilerek çözülmesi zor verimsizliklere yol açmaktadır. Ayrıca finansal ürünlerdeki yenilikler ve dış kaynak kullanımı faaliyetlerinin finansal istikrarı tehlikeye atabilecek düzenleme ve denetim eksikliği ile ilgili yeni risklerde oluşmaktadır (Garcia,2016:86).

Finans sektörüne katılımları daha yüksek bilgi ve işlem maliyetlerine sebep olduğu için nüfusun düşük gelirli kesimlerin borçlanmasından kaynaklanan potansiyel risklerin olduğunu vefinansal tabana yayılmanın finansal sistemin istikrarını da tehdit edebileceğini dile getirmiştir. Bu sebeple finansal tabana yayılma ve finansal istikrar arasındaki dengenin doğru kurabilmesi için bir ülkenin, ekonomik büyüme ve kalkınmayı artırması ve yoksulluğu azaltması gerekmektedir (Vo vd., 2021:37). Genel olarak literatüre bakıldığında, artan finansal tabana yayılmanın finansal kurumların istikrarına ve ekonominin finansal sistemine katkıda bulunduğunu göstermektedir.Fakat öncelikle yeterli denetim kontrollerinin olmadığı durumlarda, finansal hizmetlere erişimin artmasının finansal istikrarı olumsuz etkileyeceği durumlar söz konusudur(Jonker and Kosse,2020:37).

2.4. Finansal İstikrar

Finansal istikrar çok yönlü bir yapısının olması sebebiyle üzerinde görüş birliğine varılan tek bir tanımı olmamakla birlikte literatür de birden fazla ve farklı tanımlar yapılmıştır finansal istikrar üzerinde sadece akademik çalışmalar değil, finansal istikrarı sağlama görevi olan resmi kurumlarda çalışmalar yapmış ve halen de yapılmaya devam edilmektedir.

2.4.1. Finansal İstikrarın Tanımı

İstikrar, “Aynı kararda, biçimde sürme, kararlılık” şeklinde ifade edilen her alanda temel bir başarı kriteri olarak gözde bir kavram olmuştur. İstikrar beklentisi

toplumsal ve iktisadi bir talep olarak ekonomilerin de gündemindedir. Finansal istikrar 20. Yüzyılın son çeyreğın de iletişim, teknoloji ve finans alanındaki gelişmeler ve kapitalizmin finansallaşması ile birlikte önem kazanmıştır. Ayrıca, 2008’de derinleşen son küresel kriz ise, finansal istikrarın önemini daha da artırmış ve ekonomi yöntemleri açısından finansal istikrarın sağlanmasını temel hedeflerden biri haline getirmiştir (Tiryaki ve Yılmaz,2012:71). Finansal istikrar kavramı, istikrarın olmadığı durumda olası bir krizle uğraşan bir durum olmasından çok finansal sistemin olası istikrarsızlıkları kavrayabilmesi veya önleyebilmesi olarak algılanabilmektedir.Finansal istikrarın olabilmesi için ekonominin ve paranın ekonomide kullanıldığı bir ortamın yaratılması gerekmektedir. Finansal istikrar, istikrarlı işleyen piyasalar, sağlamve güçlü finansal kurumlar olarak ifade edilmektedir (Özince,2005:18).

Finansal istikrarın yararlı bir tanımının geliştirilebilmesi için 5 temel ilkenin dikkate alınması gerekir. Bu ilkeler aşağıda verilmiştir (Schinasi,2004 :6-7).

- İlk ilke, finansal istikrar finansal sistemin alt yapı, kurum ve pazarlar gibi farklı yönlerini kapsayan geniş bir kavramı temsil eder.
- İkinci ilke, finansal istikrar sadece kaynakların verimli bir şekilde tahsis edilmesini, risklerin dağıtılmasını, tasarrufların hareketlendirilmesini ve servet birikiminin kolaylaştırılmasını değil, aynı zamanda bir ekonomideki tüm ödemeler sisteminin sorunsuz bir şekilde işlemlerini ifade etmektedir. Bir başka deyişle, finansal istikrar ile parasal istikrar birbirleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir.
- Üçüncü ilke, finansal istikrar kavramı sadece finansal krizlerin olmadığı bir ekonomik ortam anlamına gelmemektedir. Finansal istikrar, finansal sistemdeki dengesizliklerin kendisi için bir tehdit oluşturmadan önce ele alan bir ekonomik süreç olmasıdır.
- Dördüncü ilke, finansal istikrarın reel ekonomi açısından potansiyel sonuçlarıdır. Finansal kurumlar ve piyasalarda yaşanan sorunlar ekonomik duruma ciddi oranda zarar verecek boyutta değilse finansal istikrar açısından bir tehdit olarak düşünülmemelidir. Aslında bu tehditler, varlık fiyatlarındaki oynaklığın artması finansal piyasalardaki rekabetin sonucu olabilmektedir.

- Son ilke ise, finansal istikrarın bir süreklilik içinde gerçekleştiğinin düşünülmesidir. Finansal istikrar yaşayan bir organizmaya benzetilmektedir.

Bu ilkelerden yola çıkacak olursak finansal istikrarı geniş bir görüşle, finansal sistemin hem alansal hem de zamanlar arası kaynakların verimli bir şekilde tahsisini gerçekleştirme, servet birikimi ve ekonomik büyümeyi kolaylaştırma, fiyatlama ve yönetme kabiliyeti gibi söz konusu fonksiyonlarını dışsal şoklar karşısında kendi kendini düzeltebilme mekanizmasıyla sürdürebilmesi olarak ifade etmektedir (Schinasi,2004 :8).

Finansal istikrar, kurumsal veya piyasa istikrarıolarak tanımlanmaktadır. Burada finansal kuruluşlara duyulan güvenin artması finansal sistemin ve ana kurumların istikrarlı oluşuna bağlanmaktadır. Benzer şekilde, finansal piyasalarda istikrar, daha geniş ekonomik hasara sebep olan fiyat hareketlerinin olmaması anlamına gelir. (Crockett,1997: 6-7). Finansal istikrar ön plana çıktığından beri finansal istikrarı tanımlamaya yönelik çabalar artmaya başladı. Finansal istikrarın üç önemli özelliği ortak bulunmaktadır. İlk olarak, finansal istikrar bireysel kurumların ayrı ayrı incelenmesi yerine finansal sisteme bir bütün olarak odaklanılmaktadır. İkinci ortak özelliği, finansal sistemi tek başına ele almayıp reel ekonomi açısından fayda ve maliyetlerinde ölçülmesidir. Finansal istikrarın son ortak özelliği ise, istikrarın daha somut ve gözlenebilir olması sebebiyle istikrarın tersi olan finansal istikrarsızlığa atıfta bulunmaktadır (Borio and Drehmann,2009:4).

Padoa-Schioppa(2002), finansal istikrarı, ekonominin veya finansal sistemin şoklara karşı dayanıklılığı, ödemeler sisteminin işleyişini bozacak birikimli süreçlere yol açmaması ve tasarrufların yatırım fırsatlarına yönlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. Daha genel bir tanımla ifade etmek gerekirse, finansal istikrar, finansal sisteme olan güvenin oluşturulması olarak tanımlanmaktadır. Oluşacak bu istikrarı tehdit edecek olan unsurlar ise bir şok veya şokun oluşmasına zemin hazırlayacak etkenlerdir. Bu unsurlar bulaşıcı bir etki göstererek sistemin tamamına yayılabilir ve böylece yapılan sözleşmeler sorgulanabilir ya da likidite akışında sorunlar gözlenebilir (Andrew, 2003:2). Finansal istikrarın iyi bir tanımının olabilmesi için gereken bazı unsurlar ele

alınmış ve finansal istikrarsızlıktan yolan çıkarak finansal istikrarı ifade etmiştir. Bu faktörler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Finansal istikrarın iyi bir tanımının olabilmesinin koşulu öncelikle bolluk ve refahla ilgilidir. Başka bir ifadeyle, finansal istikrar sosyal refahı destekleyen unsurları belirtmesi gerektiğini aksi halde finansal istikrarı yönlendirme amacının güvenilir bir toplumsal amaç olmayacağını,
2. Finansal istikrarın gözlenebilir bir olgu olabilmesinin koşulu finansal istikrarı yönlendirme sorumluluğu olan kurumun başarılı olup olmayacağını anlaşılması gerektiği,
3. Finansal istikrarın kamu otoriterleri tarafından denetlenmeye veya düzenlemeye bağlı kalınması gerektiğini, aksi halde kamu politikasının amaçlarından biri olmasının bir anlam ifade etmeyeceğini savunmuştur (Allen and Wood, 2006: 154).

2.4.2. Başlıca Merkez Bankalarının Finansal İstikrara Karşı Görüşleri

Finansal istikrarın ne olduğuna dair net bir tanım bulunmamaktadır. Bu yüzden bazı kurumlar tarafından yapılan finansal istikrar tanımlamaları ise aşağıda belirtilmiştir.

Avrupa Merkez Bankası (ECB), finansal istikrarı, finansal aracılara, piyasaları ve piyasa altyapılarını içeren finansal sistemin etkin çalışmasını, finansal dengesizliklere ve şoklara karşı dayanıklı olunması olarak tanımlamaktadır (Financial Stability.<https://www.ecb.europa.eu/pub/financial-stability/html/index.en.html>)Erişim Tarihi: 22.02.2022.

Avusturya Merkez Bankası (OeNB) ise finansal istikrarı, finansal sistemin şoklara ve finansal dengesizliklere karşı temel makroekonomik işlevlerini yerine getirebilmesi ve finansal piyasalar, finansal aracılar ve finansal altyapılardan oluşan finansal kaynakların verimli bir şekilde tahsis edilmesi olarak tanımlamaktadır (Financial Stability.<https://www.oenb.at/en/financial-market/financial-stability.html>)Erişim Tarihi: 22.02.2022.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'na göre finansal istikrar; finansal piyasalarda faaliyet gösteren kurumlarda finansal sistemin dengelerini bozabilecek durumlara karşı ekonominin dayanıklılığı olarak ifade etmektedir. Finansal sistemin sağlıklı ve etkin biçimde işleyen fiyat istikrarının sağlanması açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Finansal İstikrar. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Finansal+Istikrar/>

Erişim Tarihi: 22.02.2022.

Arjantin Merkez Bankası (BCRA)'na göre finansal istikrar, hane halkı tasarruflarının yönlendirildiği ve ülke genelinde ödemeler sisteminin zamanla sürekliliğinin sağlanması açısından etkin bir tutum sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Finansal istikrar, tutarlı makroekonomik politikalar kapsamında, finansal sektörün olumsuz şoklara karşı dayanıklılığını ya da finansal kırılma riskini tanımlayacaktır (Financial Stability Report. [https://www.bcr.gov.ar/translate/goog/PublicacionesEstadisticas/Informe de estabilidad financiera i.asp? x tr sl=en& x tr tl=tr& x tr hl=tr& x t r_pto=sc](https://www.bcr.gov.ar/translate/goog/PublicacionesEstadisticas/Informe%20de%20estabilidad%20financiera%20i.asp?x_tr_sl=en&x_tr_tl=tr&x_tr_hl=tr&x_tr_pto=sc) Erişim Tarihi:23.02.2022.

Avustralya Merkez Bankası (RBA) istikrarı, finansal sistem finansal araçların, piyasaların ve piyasa altyapısının tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında düzgün fon akışını kolaylaştıran ve aynı zamanda ekonomik büyümeyi destekleyen bir sistem olarak tanımlanmaktadır (About Financial Stability. <https://www.rba.gov.au/financial-stability/about.html> Erişim Tarihi: 23.02.2022.

Danimarka Merkez Bankası ise, finansal istikrarı, finansal sistemin sektördeki herhangi bir sorunla karşılaşmaması ve finansal sistemin etkin bir sermayeye sahip olması ya da finansal hizmetler aracısı olarak işlemlerini engellememesi durumu olarak ifade etmektedir (Financial Stability in Denmark.

<https://www.nationalbanken.dk/en/financialstability/Pages/default.aspx> Erişim Tarihi: 23.02.2022.

İspanya Merkez Bankası, sosyal refahın anahtarının finansal istikrar olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda finansal sistemin sorunsuz bir şekilde işlemesi için para politikası, etkin ödemeler sistemi, finansal kurumlar ve şeffaf piyasalar gibi birçok

koşulun gerekli olduğuna ve finansal istikrarın sağlanabilmesi için gerekli unsurların eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesini vurgu yapmaktadır (Financial Stability and Macroprudential Policy. <https://www.bde.es/bde/en/areas/estabilidad/> Erişim Tarihi: 23.02.2022.

Çek Cumhuriyeti Merkez Bankası'na göre finansal istikrar, finansal sistemin bir bütün olarak ekonominin mevcut ve gelecekteki olası başarısızlıklarına ve şoklara karşı direnç gösterdiği bir durum olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, finansal sektör içerisindeki zayıf noktalarının tespitini ve piyasada cari dönemde yaşanan gelişmeler ile ekonomik gelişmeler arasındaki ilişkinin ortaya çıkmasının bu süreçte yardımcı olacağını dile getirmektedir (Financial Stability. <https://www.cnb.cz/cs/financni-stabilita/> Erişim Tarihi: 23.02.2022.

Macaristan Merkez Bankası ise, finansal istikrarı finansal sistemin, yani kilit finansal piyasaların ve finansal kurumsal sistemin ekonomik şoklara karşı dirençli olduğu ve temel amacının sorunsuz bir şekilde yerine getirmeye uygun olduğu birdurum olarak ifade etmektedir (Defining Financial Stability. <https://www.mnb.hu/en/financial-stability/defining-financial-stability> Erişim Tarihi (23.02.2022).

2.5. Finansal İstikrar Göstergeleri

Finansal istikrar kavramı ifade edilirken, finansal istikrarın tek bir göstergeye indirgenmesinin ve belirli göstergelerden takip edilmesinin ne kadar zor olduğuna değinilmiştir. Fakat finansal istikrarın takibi ve ölçümünün yapılabilmesi için bazı göstergelerden yararlanmak gerekmektedir (Tiryaki, 2012:43).

Finansal istikrarı ölçmeden önce bazı unsurların olduğu belirtilmektedir. Bu unsurlardan ilki, finansal istikrarsızlık ve finansal kriz kavramının birbirlerinden bağımsız tutulması gerekliliğidir. Finansal kriz, reel ekonomiye ciddi başarısızlıklar getiren ve finansal kuruluşların önemli kayıplar yaşamasına sebep olan bir tehdit olarak tanımlanırken, finansal istikrarın tersi olan finansal istikrarsızlık ise, finansal sistemin kırılgan olduğu ve finansal krize sebep olabilecek normal boyutlu şoklarla karşılaştığı bir durum olarak tanımlanmaktadır. İkincisi, doğru bir ölçümün olabilmesi için operasyonel yapı içerisinde gerçekleşen iki farklı önemli rolün olduğudur. Bu rollerden birincisi, görevini yerine getirmekten sorumlu olan kurumların hesap vermesine

yardımcı olmak, diğeri ise hedefe ulaşmak için stratejinin doğru zamanda uygulanmasını desteklemektedir. Üçüncü ise, bazı ölçüm tekniklerinin diğerlerinden faydalı olduğu bilirse de finansal istikrarsızlığın ön ölçümlerinin performansı genellikle zayıf olmaktadır (Borio and Drehmann,2009:2).

Finansal istikrar göstergeleri, finansal sistemin unsurları hakkında bilgiler içermektedir. Bu kapsamda finansal sistem içerisinde oluşan stresin çeşitli değişkenler ile belirlenmesi gerekmektedir. Böyle kapsamlı bir finansal istikrarın niteliğini sadece belirli bir gösterge ile ifade etmenin zorluğu sebebiyle finansal kurumlar ve piyasalar ile finansal sistemin tümünü ifade eden değişkenlerden oluşan göstergeler ile oluşturulmaktadır. Bu göstergeler ile finansal sistemin faktörlerinin etkinliği ve bu faktörlerin finansal sistemin tamamı veya ekonominin geneli ile olan etkisi ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca endeksleme araştırmalarında basit göstergelerin yanı sıra gelişmiş formüllerde kullanılmaktadır(Van den End, 2006:4).

Finansal istikrar göstergeleri, ekonomik ve finansal sistemin tüm etmenlerine bağlı olması sebebiyle potansiyel ani fiyat değişiklikleri veya finansal piyasalardaki gelişmelere ve temelini oluşturan parçaların işleyişinden etkilenmektedir (Sahel ve Vesala,2001: 160). Bu nedenle finansal istikrarı ölçerken sistemin unsurlarına (finansal kurumlara, işleyişine ve alt yapıya) ilişkin farklı göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır (Van den End,2006: 4).

Finansal istikrarın gözlenebilmesi açısından bankacılık krizlerinin göz önüne alınması gerektiği ileri sürülmektedir. Finansal sistem içerisinde faaliyet hacmi ve ağırlıkları itibariyle son derece önemli kurumlardan biri bankalardır. Bu yüzden bu kuruluşların küçük çaplı yaşayacağı sorunların finansal istikrar açısından önemli bir gösterge olduğu ve bankacılık krizlerinin ve iflaslarının izlenmesi gerekmektedir. Bunun dışında,yüksek miktarda kredi oranları, bankaların sorumluluklarını yerine getirememesi ve varlık fiyatlarındaki olası çöküşler krizlerin habercisi olarak kabul edilmektedir (Rio and Herrero,2003:9-11).

Finansal istikrar göstergelerine ilişkin analiz yapıldığında mikro ve makro ihtiyatlı göstergeler kullanılmaktadır. Sektörel(hane halkı, kurumsal) finansal

pozisyonlar, net borç ve gelir arasındaki oranlar ve kredi marjları gibi aktif kalitesine veya yoğunluk dağılımlarına göre standart göstergeler olarak ilişkilendirilmektedir. Bu göstergeler genelde makro seviyeye kadar toplanan mikro ihtiyati göstergeler olmaktadır. Bu yüzden bu göstergelerin içindeki dağılımlara bakılması ve daha geniş incelenmesi gerekmektedir. Finansal sistemi kapsayacak geniş gösterge setleri bankalar arası para, repo, hisse senedi, tahvil ve türev piyasaları olmak üzere önemli piyasa şartlarını da izlemektedir (Houben vd., 2004: 20). Makro ihtiyati göstergeler iki kategori şeklinde Tablo 2.2.'de verilmiştir. Bunlar; Toplu mikro ihtiyati göstergeler, enflasyon ve büyüme gibi makroekonomik gelişmeleri ifade eden makroekonomik göstergelerdir.

Tablo 2.2. Makro İhtiyati Göstergelerin Özeti

Birleştirilmiş Mikro İhtiyati Göstergeler	Makroekonomik Göstergeler
<p>Sermaye Yeterliliği</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toplam Sermaye Oranları • Sermaye Oranlarının Frekans Dağılımı <p>Aktif Kalitesi</p> <p>Kredi kurumu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sektörel Kredi Konsantrasyonu • Yabancı Para Cinsinden Kredi • Batık Krediler ve Karşılıkları • Zarar Eden Kamu Sektörü Kuruluşlarına Kullandırılan Krediler • Aktiflerin Risk Profili • Bağlı Krediler(Ortaklar ve İştiraklerin Kullandığı) • Kaldıraç Oranları <p>Kredi Borçluları Enflasyon</p> <ul style="list-style-type: none"> • Borç-Özsermaye Oranları • Kurumsal Karlılık • Kurumsal Koşulların Diğer Göstergeleri • Hane halkı borçluluğu <p>Yönetimin Sağlamlığı</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gider Oranları • Çalışan Oranları • Finansal Kurumların Sayısındaki Artış <p>Kazanç ve Karlılık</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktif Getirisi • Öz kaynak Karlılığı • Gelir ve Gider Oranları • Yapısal Karlılık Göstergeleri <p>Likidite</p> <ul style="list-style-type: none"> • Finansal Kurumlara Merkez Bankası Kredisi • Bankalar arası Oranların Segmentasyonu • Parasal Büyüklükler ile İlgili Olarak Mevduatlar • Kredi-Mevduat Oranı • Varlık ve Yükümlülüklerin Vade Yapısı • İkincil Piyasa Likiditesinin Ölçümleri <p>Piyasa Riskine Duyarlılık</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kur Riski • Faiz Riski • Hisse Senedi Fiyatı Riski <p>Piyasa Temelli Göstergeler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sermayeye Dâhil Olmak üzere Finansal Araçların Piyasa Fiyatları • Aşırı Getirilerin Göstergeleri • Kredi Derecelendirme • Ülke Getiri Açıklıkları 	<p>Ekonomik Büyüme</p> <p>Toplam Büyüme Oranları</p> <p>Sektörel Düşüşler</p> <p>Ödemeler Dengesi</p> <p>Cari İşlemler Açığı</p> <p>Döviz Rezervlerinin Yeterliliği</p> <p>Dış Borç(Vade Yapısı Dahil)</p> <p>Ticaret Hadleri</p> <p>Sermaye Akımlarının Kompozisyonu ve Vadesi</p> <p>Faiz ve Döviz Kurları</p> <p>Faiz ve Döviz Kurlarındaki Oynaklık</p> <p>Yurtiçi Reel Faiz Oranlarının Seviyesi</p> <p>Döviz Kurunun Sürdürülebilirliği</p> <p>Döviz Kuru Garantileri</p> <p>Diğer Faktörler</p> <p>Yönlendirilmiş Kredilendirme ve Yatırım</p> <p>Bankacılık Sistemine Hükümet</p> <p>Ekonomide Gecikmiş Borçlar (Kamu ve Özel)</p>

Kaynak: (Evans, O., Leone, A. M., Gill, M., Hilbers, P. 2000, 4). Macroprudential Indicators of Financial System Soundness”, IMF

2.5.1. Finansal Sağlamlık Göstergeleri

Finansal sağlamlık göstergeleri (FSI), finansal kurumların faaliyet gösterdiği piyasaları temsil eden ve aynı zamanda bu piyasaların sağlık ve sağlamlığını değerlendirmektedir. Finansal sağlamlık göstergeleri makro ihtiyati analizlere yardım etmeyi amaçlayan ve sistemin güçlü ve hassas yönlerini ileten bir göstergedir (Asian Development Bank,2015:16).

Bankaların en önemli müşterisi olan hane halkı ve reel sektörün sağlamlığı ve karlılığı finansal kuruluşların kendi portföy kalitesine bağlıdır. Ayrıca, bankaların aktif ve pasif yapısı hane halkının aldığı tüketim ve yatırım kararlarından etkilenmektedir. Bu yüzden, sektörlerin yakından gözlenebilmesi gerekmektedir (Gençay,2007:29). Örneğin Avrupa Merkez Bankası Finansal İstikrar Raporu'nda dört özel değişkenlere dayalı analiz yapılmaktadır. Birincisi, bankacılık sektörünün bilançolarına dayalı analizler yapılmakla birlikte bankaların karlılığına, aktif kalitesine ve sermaye yeterliliğine bakılmaktadır. İkincisi, finansal sektörün temel risk kaynakları incelenerek bankacılık sektöründeki rekabet koşulları, kredi büyümesi ve risk yoğunlaşması gibi koşullar değerlendirilmektedir. Üçüncüsü, finansal sektörün sağlamlığı ve riskleri karşılama gücü incelenmektedir. Son olarak ise, sermaye piyasasında yer alan çeşitli yatırım ürünleri fiyatlarına bakarak geleceğe yönelik önlemler yapılmaktadır (Gadanecz and Jayaram,2009:375).

TCMB (2010), Finansal İstikrar Raporu'nda finansal sağlamlık göstergeleri yer almaktadır. Söz konusu bu rapor da bankacılık sektörünün finansal yapısının sağlamlığının hangi yönde hareket ettiğine ilişkin bir “ bileşik gösterge” oluşturmak amacıyla finansal sağlamlık göstergeleri (FSI) hesaplanmaktadır. Bu doğrultudasermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kur riski,likidite, faiz riski ve karlılık olmak üzere altı alt bileşene ait rasyolar seçilerek belli ağırlıklar çerçevesinde endeks oluşturulmuştur.

Tablo 2.3. TCMB Finansal Sağlık Göstergeleri

	Göstergeler	Etki Yönü	Ağırlık
Aktif Kalitesi	Brüt Takipteki Alacaklar/Brüt Kredi	Negatif	0.33
	Net Takipteki Alacaklar/Öz Kaynaklar	Negatif	0.33
	Duran Aktifler/Toplam Aktifler ¹	Negatif	0.33
Likidite	Likit Aktifler/Toplam Aktif ²	Pozitif	1.00
Kur Riski	Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu/Öz Kaynaklar ³	Negatif	0.50
	Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Öz Kaynaklar ^{3,4}	Negatif	0.50
Faiz Riski	1 Aya Kadar Faize Duyarlı TP Cinsi Aktifler-1 Aya Kadar Faize Duyarlı Pasifler)/ Öz Kaynaklar ⁵	Negatif	0.50
	1 Aya Kadar Faize Duyarlı YP Cinsi Aktifler-1 Aya Kadar Faize Duyarlı YP Cinsi Pasifler/ Öz Kaynaklar ⁵	Negatif	0.50
Karlılık	Net Kar/Toplam Aktif	Pozitif	0.50
	Net Kar/ Öz Kaynaklar	Pozitif	0.50
Sermaye Yeterliliği	Serbest Sermaye/Toplam Aktif ⁶	Pozitif	0.50
	Sermaye Yeterliliği Rasyosu	Pozitif	0.50

1) Duran Aktifler; iştirak, bağlı ortaklık, elden çıkarılacak kıymetler, sabit kıymetler ve net takipteki alacaklar toplamından oluşmaktadır.
2) Likit Aktifler; nakit değerle, Merkez Bankası, piyasalar, bankalar ve ters repo işlemlerinden alacaklar toplamından oluşmaktadır.
3) Öz Kaynaklar, yasal öz kaynak tanımı olup, bilançonun pasifinde yer alan öz kaynak tanımından farklıdır. Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.
4) Bilanço içi yabancı para pozisyonu ile bilanço dışı kalemlerin toplanması ile yabancı para net genel pozisyonu elde edilmektedir. Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.
5) Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.
6) Serbest sermaye, öz kaynak tutarından duran aktiflerin çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır.

Kaynak: TCMB,2010:81.

Ayrıca Tablo 2.3.'de finansal sağlık göstergelerini oluşturan alt endeksler ile bu alt endeksleri oluşturan rasyoların ağırlıkları pozitif veya negatif yönde etkiledikleri yer almaktadır. Pozitif yönde değişkenler arttığında endeksin artacağını; negatif yönde artan değişkenlerin endeksi azaltacağını belirtmektedir.

3. FİNANSAL TABANA YAYILMANIN FİNANSAL İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK LİTERATÜR

Bu bölümde finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisine yönelik literatür de yer alan çalışmalar değerlendirilmiştir. Literatürdeki çalışmalar genel olarak finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde pozitif etkileri olduğuna işaret ederken çeşitli risklerinin de olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, yapılan literatür çalışmaları tarih sırasına göre incelenmiştir.

3.1. Literatür Değerlendirilmesi

Hanning ve Jansen (2010), çalışmasında finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı artırma fırsatlarının olduğunu ve bu fırsatların düşük gelir düzeyinde olan tasarruf sahiplerinin ve borç alan bireylerin finansal krizler boyunca güvenilir finansal davranışları sürdürebilmesi, yatırımlarını güvenilir bir yerde tutması ve kredilerini geri ödeyebilme eğiliminin olduğunu dile getirmektedir.

Khan, H.R. (2011), finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlı yapılan bir diğer çalışmanın sahibi olmuştur. 2011 yılında yapılan bu çalışmada finansal tabana yayılma ve finansal istikrarın bir arada var olması gerektiğini, finansal istikrar olmadan finansal tabana yayılmanın devam etmesinin güç olacağını ileri sürmüştür. Ayrıca finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki olumlu etkisini de vurgulamaktadır. Finansal tabana yayılma, çeşitli hizmetleri kullanan müşterilerin, pazarlarda yeni faaliyet gösteren kurumların, yaratılmış olan yeni risklerin ve finansal sistemin değişimini kolaylaştırırken, finansal istikrar açısından verimliliği de artırmaktadır.

Han ve Melecky (2013), 2008 krizinden önce banka mevduatlarına daha geniş erişim ile kriz sırasında banka mevduatı büyümesinin dinamikleri arasındaki bağlantıyı incelerken, ilgili değişkenleri kontrol etmektedir. Mevduatlara erişim ve banka mevduatlarını kullanımı için vekiller kullanan yazarlar, banka mevduatlarına daha fazla erişimin, finansal stres zamanlarında bankaların mevduat fonlama tabanını daha dayanıklı hale getirdiği kararına varmışlardır. Ayrıca, finansal istikrarı artırmaya yönelik politika çabaları yalnızca makro ihtiyati düzenlemelere odaklanmamalı, aynı

zamanda banka mevduatlarına daha geniş erişimin finansal istikrar üzerinde olumlu bir etkisinin de farkındadır.

2014 yılında finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini inceleyen bir diğer çalışma Morgan ve Pontines tarafından yapılan “Financial Stability and Financial Inclusion” isimli çalışma olmuştur. Takipteki alacaklar oranı ve finansal istikrarın göstergesi olarak banka z-skorunun kullanıldığı bu çalışmada, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olduğunu vurgulamaktadır. Banka varlıklarının çeşitlendirilmesi, risklerin azaltılması ve artan mevduat istikrarı sonucunda likidite riskinin azaltılması ve para politikasının iyileştirilmesi finansal istikrarı pozitif yönde etkileyecektir. Kredi standartlarının aşınmasını, banka riskini ve MFI’lerin yetersiz düzenlenmesi ise finansal istikrarı olumsuz yönde etkileyeceğini vurgulamaktadır.

Bangladeş Bankası Başkanı Rahman (2014), finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisinin hem doğrudan hem de dolaylı yünden bir etki olduğunu ifade etmektedir. Finansal tabana yayılmanın dolaylı olarak finansal istikrar üzerindeki etkisi hane düzeyinde daha önce banka hesabı olmayan bireylere resmi finansal hizmetler sağlamanın tasarrufları teşvik ettiği ve bu tasarrufların daha düşük gelir dönemlerinde veya beklenmedik harcamalarda finanse etmek amacıyla kullanabilmek ve ayrıca hanelerin borca girme olasılığını da azaltmaktadır. Doğrudan etkisinin ise, son zamanlarda likidite krizleri, diğer bankalardan fon alamayan, mevcut tahvil piyasası yükümlülüklerini devredemeyen veya yabancı mevduat sahiplerinin fonlarını ülkelerine geri gönderemeyen bankalar toptan satış piyasalarını ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden bankacılık sektöründe, sektörlerin bireysel yatırımcılardan sağladığı fon tutarı ne kadar yüksek ise o kadar istikrarlı olacağını ileri sürmektedir.

Amatus ve Alireza (2015), 35 Sahra Altı Afrika ülkesinin 2004-2011 dönem verileri kullanılarak finansal tabana yayılma ve finansal istikrar arasındaki ilişki araştırılmıştır. Finansal istikrarın göstergesi olarak banka z skoru ile ölçüldüğü bu çalışmada, finansal tabana yayılma için ticari bankalardaki ödenmemiş krediler ve ödenmemiş mevduatlar oranı göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca kişi başına düşen GSYİH, özel sektöre sağlanan krediler, enflasyon, finansal krizler kontrol değişkenleri

olarak kullanılmıştır. Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) uygulandığı çalışma sonucunda, finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı olumsuz etkilediğini göstermektedir. Değişkenlerin kontrolü açısından kişi başına düşen GSYH'nin artması finansal istikrara yardımcı olurken, özel sektöre sağlanan krediler, enflasyon ve finansal krizler finansal istikrarı olumsuz etkilemektedir.

Sahay vd., (2015), finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini 39 ülkenin 2004-2011 verileri kullanarak araştırılmıştır. Bağımlı değişkenin banka z skoru olarak kullanıldığı bu çalışmada, finansal tabana yayılmanın göstergesi olarak dikkate alınan IMF finansal erişim anketi kapsamında olan değişkenler kullanılmıştır. Finansal tabana yayılma çok boyutlu bir kavram olduğu için makroekonomik etkilerin yapısına bağlıdır. Finansal tabana yayılma, ekonomik büyüme, finansal istikrar ve eşitsizlikle ilgili olan çalışmaları incelemektedir. Yapılan çalışma sonucunda krediye erişimin kontrolsüz bir şekilde genişletilmesinden kaynaklanan finansal istikrar üzerindeki potansiyel riskleri işaret ederek, ülkeler arasındaki büyük denetim boşlukları olduğunu ortaya koymaktadır.

Garcia, M.J. R. (2016), Çalışmasında finansal tabana yayılmanın finansal istikrar açısından olası risklerinde olabileceğini işaret etmektedir. Bu riskler, düşük gelirli müşterilerden, yerel finans kuruluşlarından, finansal ürünlerdeki yeniliklerden ve dış kaynak kullanımı faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Nüfusun düşük gelirli kesimlerinin finansal sisteme katılımı, yüksek işlem ve bilgi maliyetleri ile ilişkilendirilerek çözülmesi zor verimsizliklere yol açmaktadır. Ayrıca finansal ürünlerdeki yenilikler ve dış kaynak kullanımı faaliyetlerinin finansal istikrarı tehlikeye atabilecek düzenleme ve denetim eksikliği ile ilgili yeni risklerin oluşabileceğininde altını çizmektedir.

Mu ve Lin (2016), finansal tabana yayılmanın finansal istikrara katkı sunup sunmadığını incelemek üzere 1998-2013 dönemi için Sahra Altı Afrika bölgesindeki orta gelirli ülkelerin 227 bankanın veri setini içermektedir. Finansal istikrar göstergesi olarak banka z skorunun kullanıldığı çalışmada, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde olumlu ve önemli bir katkısının olduğu ifade edilmektedir.

Al- Smadi (2018), 2006-2017 dönemi verileri göz önüne alınarak finansal tabana yayılma ve finansal istikrar arasındaki ilişkiyi Ürdün'de Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler(FMOLS) yöntemi kullanılarak araştırmıştır. Çalışmada Ürdün Merkez Bankasının önerisiyle Ürdün finansal istikrar endeksi kullanılmış ve finansal tabana yayılma endeksi geliştirilmiştir. Bu çalışma neticesinde finansal tabana yayılma, Ürdün'ün finansal istikrarı üzerinde zayıf, anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Ayrıca beş kontrol değişkeninin kullanıldığı bu çalışma sonucunda, küresel finansal krizin, gelir eşitsizliğinin özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin ve finansal bütünleşmenin finansal istikrar üzerinde negatif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Son olarak ise kişi başına düşen reel GSYH'nin finansal istikrar üzerinde pozitif ve önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

2018 yılında finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki ilişkisini inceleyen bir diğer çalışma Dienillah ve diğerleri tarafından finansal tabana yayılmanın gelir grubu ülkelerine dayalı finansal istikrar üzerindeki etkisi isimli çalışma olmuştur. Çalışmada gelir grubu bazındaki 19 ülkenin 2004-2014 yılları arasındaki dönemi incelemişlerdir. Finansal tabana yayılma ve finansal istikrarın etkisinin analiz etmek için Tobit yöntemini kullanmışlardır. Çalışmanın bulguları, finansal tabana yayılmanın yüksek gelirli ülkelerde finansal istikrar üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkinin olduğu vurgulanmaktadır.

Neaime ve Gaysset (2018), Dünya üzerinde en yüksek işsizlik oranının kaydedildiği sekiz MENA ülkesinde finansal tabana yayılmanın yoksulluk, eşitsizlik ve finansal istikrar üzerindeki etkisini araştırmaktadır. 2002-2015 yıllarına ait verilerinde Genelleştirilmiş Momentler Metodu(GMM) ve Genelleştirilmiş En Küçük Kareler(GLS) yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışma neticesinde finansal tabana yayılma gelir eşitsizliğini azaltırken, yoksulluk üzerinde hiçbir etkisi olmadığını belirlemiştir. Son olarak ise, finansal entegrasyonunun MENA ülkelerinde finansal istikrarsızlığa katkı sunan bir unsur olmasına rağmen finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı pozitif etkilediğini belirtilmiştir.

Siddik ve Kabiraj (2018), 2001-2013 dönemi verileri kullanılarak finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini banka z-skoru ile ölçerek araştırmıştır. GMM dinamik panel veri tahmincisinin elde ettiği sonuçlara göre, ödenmemiş KOBİ kredilerinin, toplam kredilere oranı ve KOBİ borçluların toplam borçlulara oranı ile ölçüldüğü bu araştırmada finansal tabana yayılma değişkenleri finansal istikrarı olumlu etkilediği gösterilmektedir. Ayrıca kişi başına düşen GSYİH' ya oranının olumlu, özel sektöre sağlanan yurtiçi kredi ve finansal krizlerin finansal istikrara olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir.

Abdulkarim ve Ali (2019), finansal tabana yayılmanın ülkelerdeki finansal istikrar ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini incelemek üzere 2006-2016 dönem verileri kullanılarak 47 İslami Şirketler Örgütü (İKÖ) ülkelerinin arasındaki ilişki araştırılmıştır. Finansal istikrarı temsilen banka z-skoru ve gini katsayısının kullanıldığı çalışma için, nüfus artış hızı, ticaret/GSYİH oranı, enflasyon, yaş bağımlılık oranı ve kişi başına düşen GSYİH büyümesi kontrol değişkenleri kullanılmıştır. Finansal tabana yayılmayı temsilen yetişkin başına düşen ATM sayısı, resmi bir banka hesabı olan kişilerin miktarını temsilen ticari bankalardaki mevduat hesap sayısı ve bankacılık hizmetlerin kullanılabilirliğini ölçen 100.000 yetişkin başına banka şube sayısı olarak üç gösterge kullanılmıştır. Dinamik GMM sonuçlarına göre, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar ve gelir eşitsizliği üzerinde pozitif ve anlamlı bir katkısının olduğu saptanmıştır.

Anthony-Orji vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada 1986-2013 yılları arasındaki üç aylık verileri kullanarak Nijerya'da kurumsal kalite, finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasındaki ilişki araştırılmıştır. UECM (otoregresif dağıtılmış gecikme modeli ve ARDL sınır testi modelinin uygulandığı araştırma sonucunda finansal istikrarın uzun vadede finansal tabana yayılma üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu ancak kısa vade için önemli bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir.

Ahamed ve Mallick (2019), Finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasındaki ilişkiyi incelemek üzere 2004-2012 dönemi 86 ülkedeki 2635 bankanın veri seti kullanılmıştır. İstikrar göstergesi olarak banka z skorunun kullanıldığı bu çalışmada bankalar, düşük faizli mevduatları artırmak için kapsamlı bir finansal sistem benimsediklerini, marjinal fonlama maliyetlerini azaltmak ve para piyasasındaki fiyat

güçlerini artırmak için finansal tabana yayılmanın finansal istikrara olumlu yönde katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

2019 yılında Endonezya'nın Şeriat bankacılığında finansal tabana yayılma ve finansal istikrar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışma Widarwati E. ve diğerleri tarafından yapılan “ Role of Financial Inclusion to Stability: The Case of Indonesia's Sharia Banking” isimli çalışma olmuştur. Çalışmada 2011-2016 dönemi için 5 şeriat bankasının veri seti kullanılmıştır. Şeriat bankacılığının finansal istikrarı Sorunlu Finansman (NPF) ile ölçüldüğü çalışmada finansal tabana yayılmanın temsilcisi olarak mevduatın finansal istikrar üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Alvi, vd., (2020), 2012-2018 dönemi için Güney Asya bölgesindeki 88 ticari bankanın veri seti kullanılarak finansal tabana yayılma ile banka istikrarı arasındaki ilişki araştırılmıştır. GMM yönteminin uygulandığı araştırma sonucunda, finansal taban yayılmanın banka istikrarı üzerinde istatistiksel ve ampirik olarak anlamlı pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Al- Humairi vd., (2020) çalışmalarında Ridge, LASSO ve elastik net yöntemlerini kullanarak 2004-2018 dönemi için finansal tabana yayılmanın finansal istikrarın artmasına yönelik etkisini Irak üzerine incelemiştir. Analiz sonucuna göre finansal tabana yayılma düzeyinin artırılması aynı zamanda daha fazla finansal istikrar, finansal güvenlik ve tüketicinin korunmasına da aracı olmaktadır.

Anarfo vd., (2020), çalışmasında yirmi yıllık bir süre boyunca 48 ülkeyi kapsayan Sahra Altı Afrika hakkında geniş bir veri seti kullanarak mali düzenlemenin finansal istikrar ile etkileşiminin finansal tabana yayılma üzerindeki etkisini incelemektedir. Finansal istikrarın göstergesi olan banka z skorunun kullanıldığı bu çalışmada, sermaye yeterliliği gereksinimi, bankaların finansal hizmetler sağlama kapasitesini büyük ölçüde azaltır ve bu gereksinim kredi yayınlamasına yol açarak finansal tabana yayılmayı azaltabilmektedir. Bulgular, mali düzenlemenin finansal istikrar ile etkileşiminin finansal tabana yayılma üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğunu işaret etmektedir.

Saha ve Dutta tarafından 2020 yılında yapılan çalışmada finansal tabana yayılma, rekabet yoğunlaşması ve finansal istikrar arasındaki ilişkiyi incelemektedir. 2004-2014 yılları arasında 142 ülkenin ülke düzeyindeki panel verileri kullanılmaktadır. Genelleştirilmiş Momentler (GMM) ve iki aşamalı en küçük kare yöntemlerinin uygulandığı çalışma sonucunda, alternatif ekonometrik testler için tutarlı ve sağlam olan rekabetin finansal istikrara katkıda bulunduğu görüşünü ve aynı zamanda finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasındaki bir dengeyi desteklemektedir.

Kouki, vd., (2020), finansal tabana yayılma ve Afrika'da bankacılık istikrarı arasındaki ilişkiyi incelemek üzere 2005-2014 dönemi için 38 Afrika ülkesinde faaliyet gösteren 266 banka veri seti için 2.660 gözlemden oluşan örneklem kullanılmıştır. Bu çalışmada finansal tabana yayılmanın bankacılık istikrarını doğrudan mı yoksa rekabet yoluyla mı etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Bulgular, finansal tabana yayılma ile bankacılık istikrarı arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Danisman ve Tarazi tarafından 2020 yılında yapılan çalışma AB ülkesinde finansal tabana yayılma ve finansal istikrar ilişkisini incelemektedir. 2010-2017 dönemi için 28 AB ülkesinde 4.168 bankadan oluşan örneklem için kullanılan dinamik GMM sonuçlarında finansal tabana yayılma Avrupa finansal sisteminin istikrarı için faydalı olduğunu göstermektedir. Ayrıca finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde olumlu etkisinin yanı sıra genç, eğitimsiz, işsiz ve kırsal kesimde yaşayan dezavantajlı bireyler için daha güçlü olduğu tespit edilmiştir.

Pham ve Doan (2020), yılında yaptığı çalışmada 42 Asya ülkesi için finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini ülke düzeyinde ve banka düzeyindeki verileriyle 2011-2014 ve 2017 yılları için araştırmıştır. Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler(FGLS) yöntemi kullanılan araştırma sonucunda finansal hizmetlere erişim ve finansal hizmetlerin kullanımı olarak iki boyutta değerlendirmiştir. Ayrıca finansal istikrar için banka z skoru kullanılmış ve finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasında zayıf ve olumlu etkisi olduğunu ifade etmiştir.

Abir ve Ishaq (2021), 2004-2006 dönem verileri göz önüne alınarak Kuzey Afrika ülkelerinde finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerine etkisini araştırmaktadır. Finansal istikrarın banka z-skoru ile ölçüldüğü çalışma sonucunda Kuzey Afrika ülkelerinde finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasında olumlu yönde ilişki olduğunu göstermektedir.

Barik ve Pradhan (2021) Finansal taban yayılmanın finansal üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında Genelleştirilmiş Momentler Yöntemini (GMM) uygulamıştır. Bu çalışmanın ampirik bulguları, finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasında olumsuz ve anlamlı bir etkisinin olduğunu belirtmiştir. Çalışmada kontrol değişkenleri olarak enflasyon ve GSYİH büyüme oranı kullanılmıştır. Kontrol değişkenlerinin sonuçları, enflasyonun finansal istikrar üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu, GSYİH büyüme hızının ise BRICS ülkelerinin finansal istikrarı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Boachie ve diğerleri tarafından 2021 yılında yapılan çalışmada finansal tabana yayılma, finansal istikrar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Sahra Altı Afrika ülkeleri için analiz etmektedir. 2008-2018 dönemi veriler ile Sahra Altı Afrika'daki 18 ülkeye odaklanılmıştır. Regresyon analizi için kullanılan GMM bulguları, finansal tabana yayılma gerek finansal istikrar gerekse ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve önemli bir faydasının olduğu dile getirilmektedir.

Kamalvd.(2021) çalışmalarında 1995-2000 döneminden bu yana finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisinin incelemiştir. Bugüne kadar yaptıkları çok sayıda araştırma sonucunda finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasında olumlu ve önemli bir faydanın olduğu belirtilmiştir.

Vo vd. (2021), Asya bölgesindeki 3071 bankanın veri analizi kullanılarak 2008-2017 dönemi için finansal tabana yayılma ve finansal istikrar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Genelleştirilmiş Momentler(GMM) yönteminin kullanıldığı bu çalışma neticesinde bankacılık imkânlarına erişim sağlanmasının daha yüksek düzeyde finansal tabana yayılmanın, bankacılık sektöründeki istikrara olumlu ve önemli seviyede katkı sağlayacağını ve bu katkının daha fazla bankalarda esnekliğine sebebiyet vereceğini

belirtmiştir. Finansal tabana yayılmanın, banka gelirlerini artırmasında, maliyetlerini düşürmelerinde ve pazar paylarını genişletmelerinde faydalı olabileceğini dile getirmektedir.

Ramzan vd., (2021) çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluğun bankacılık sektörünün finansal performansı, finansal tabana yayılmayı ve finansal istikrarın üzerindeki etkisini, 2008-2017 dönemi için 20 Pakistan ticari bankasının yıllık verilerine odaklanarak incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarında yaş ve büyüklüğün yanı sıra kurumsal sosyal sorumluluğun finansal tabana yayılma ve finansal istikrar üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu dile getirmişlerdir.

Malik, vd., (2021), 2009-2017 dönem verileri dikkate alınarak Asya ülkelerinde yönetim kalitesinin finansal tabana yayılma ve finansal istikrar ile ilişkisini araştırmaktadır. GMM yönteminin uygulandığı çalışma sonucunda, yönetim kalitesinin finansal tabana yayılmayı olumsuz etkilediğini, ancak finansal istikrar üzerine olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, finansal tabana yayılmanın Asya finansal istikrar üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğunu tespit etmişlerdir.

Wang ve Luo (2022), finansal tabana yayılmanın finansal istikrara katkı sağlayıp sağlamadığını geliştirmekte olan ekonomiler açısından araştırmıştır. 2004-2018 yılları arasında 1500'den fazla ticari bankanın veri setini kullanmıştır. Sonuçlar, finansal taban yayılma gelişiminin finansal istikrarını artırdığını göstermektedir. Ayrıca, parlak bir ekonomi ve sağlam politika ortamları, finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı üzerindeki etkisini güçlendirmeye yönelik olduğu belirlenmiştir.

Fernandes, vd., (2021), 2005-2020 dönemi için vektör hata düzeltme modelinin (VECM) analizine dayanarak Mozambik'te finansal tabana yayılma ve parasal istikrar arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu çalışmada geleneksel bankacılık kurumlarının göstergelerine ek olarak, dijital finansal hizmetlerin finansal tabana yayılma üzerindeki etkisini ve finansal istikrardaki rolünü bulabilmek için elektronik para kurumlarının hizmetlerine ilişkin göstergeleri ele almaktadır. Bu araştırma da yapılan analizler sonucunda, Mozambik örneğinde finansal tabana yayılmanın finansal istikrara olumlu katkı sağladığı belirtilmiştir.

Hakimi, vd., (2021), 2004-2017 dönemini kapsayan bu çalışma finansal tabana yayılmanın Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde finansal istikrar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ampirik bir yaklaşım olarak Sistem Genelleştirilmiş Momentler yönteminin (SGMM) uygulandığı araştırmanın bulgularında genel olarak daha fazla finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı önemli ölçüde artırdığını ve finansal istikrarın istikrarlı bir makroekonomik ortamdan fayda sağladığı belirtilmiştir.

2021 yılında finansal tabana yayılma, banka piyasa yapısı ve finansal istikrar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir farklı çalışmada Feghali ve diğerleri tarafından araştırılmıştır. 140'tan fazla ülkeden oluşan uluslararası bir örneklemin kullanıldığı çalışmada finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini değerlendirmek için kesin olmayan bir ölçünün olduğunu savunmaktadır. Aynı çalışmada yazarlar, ödeme ve tasarruf hesaplarına erişim olarak ölçülen finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde nötr veya olumlu bir etkiye sahip olurken, kredi genişlemesinin finansal istikrarı zayıflatabileceğini işaret etmiştir.

Na'im, vd., (2021), 2005-2016 dönemi için Panel VAR analizine dayanarak ASEAN 4 ülke için (Endonezya, Malezya, Tayland ve Filipinler) finansal tabana yayılma ile finansal sistem istikrarı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada finansal tabana yayılma bir kredi değişkeni ile temsil edilirken finansal sistem istikrarı NPL ve z skoru değişkeni ile temsil edilmektedir. Na'im ve diğerlerinin yaptığı bu çalışmada finansal tabana yayılmanın ASEAN 4 ülke için finansal sistem istikrarı ile negatif bir korelasyona sahip olduğunu göstermektedir.

Negm, A., tarafından 2021 yılında yapılan çalışmada Mısır KOBİ'lerindeki finansal tabana yayılma ve finansal istikrar arasındaki ilişkiyi incelemektedir. SPSS aracılığıyla analiz edildiği çalışma sonucunda, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde pozitif bir ilişkinin varlığını kanıtlamaktadır.

Khan, vd., (2021), 2001-2019 dönemi için 54 Afrika ülkesinin panel verileri kullanılarak finansal tabana yayılmanın yoksulluk, gelir eşitsizliği ve finansal istikrar üzerindeki etkisini araştırmaktadır. GMM yönteminin uygulandığı araştırma sonucunda

finansal tabana yayılmanın yoksulluğu, gelir eşitsizliğini azalttığını ve finansal istikrarı önemli ölçüde desteklediğini dile getirmektedir.

Jungo, vd., (2022), 2005-2018 dönemi için Sahra Altı Afrika (SSA) bölgesinde 41 ülke ve Latin Amerika ve Karayipler (LAC) bölgesinde 31 ülkeden oluşan iki farklı örnekleme finansal tabana yayılma ve piyasa yapısının finansal istikrar üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bulgular, finansal tabana yayılmanın SSA ve LAC ülkelerinde banka istikrarını geliştirdiğini ve finansal düzenlemenin LAC ülkelerinde finansal istikrarın artmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Nguyen ve Du tarafından 2022 yılında yapılan çalışmada da yine finansal tabana yayılma ve finansal istikrar arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmacı yaptığı çalışmada 2008-2019 dönemi için altı ASEAN ülkesindeki 102 bankanın örnekleme kullanılmıştır. Finansal istikrarın göstergesi olan banka z skoru ile ölçülen bu çalışmada, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Sethy ve Goyari(2022), finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasındaki ilişkiyi Güney Asya ülkeleri için incelemişlerdir. 2004-2018 dönem verilerinin dikkate alındığı bu çalışmada, finansal tabana yayılmayı temsilen İnsani Gelişme Endeksi(HDI) yöntemi izlenerek çok boyutlu zamanla değişen bir endeks geliştirilmiş ve finansal istikrar için ise z skoru kullanılmıştır. Dinamik En Küçük Kareler(DOLS ve Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler (FMOLS) tekniğinin kullanıldığı araştırma neticesinde finansal tabana yayılma, finansal istikrarı olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı etkilediği tespit edilmiştir.

4. FİNANSAL TABANA YAYILMA VE FİNANSAL İSTİKRAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

4.1. Araştırmanı Konusu, Amacı ve Kapsamı

Günümüz dünyasının son zamanlarında araştırmacıların ve diğer finansal sektör paydaşlarının dikkatini çeken bir konu haline gelen finansal tabana yayılma, bireylerin finansal ürün ve hizmetlere istenildiği takdirde zahmetsiz ve düşük maliyetlerle ulaşılabilmesini ifade etmektedir (Sarma,2008:3). Ancak dünya genelinde yapılan bazı çalışmalar göstermektedir ki, erişim zorluğu veya bilgi yetersizliği sebebiyle hala bir banka hesabı olmayan ya da finansal ürün ve hizmetleri etkin bir şekilde kullanamayan çok sayıda birey bulunmaktadır. Bu durum finansal sistemin etkinliğini, derinliğini ve sağlamlığını aksatabilmektedir. Nitekim finansal tabana yayılma ile finansal istikrarın sağlanması ve devam ettirilmesi gerekmektedir (Awadh,2022:2).

Finansal tabana yayılma, yoksulluğun azaltılması, gelir dağılımının düzeltilmesi ve kapsayıcı ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Araştırmalar, finansal sisteme katılan bireylerin; iş kurması, var olan işini genişletmesi, eğitime yatırım yapması, maruz kalacağı riskleri yönetebilme ve finansal şokları kavrama konularında daha başarılı olacağını göstermektedir. Finansal sisteme dâhil olan bireyler yatırım ve tüketimin artmasına da aracı olacaktır. Bununla birlikte kapsayıcı finansal sistemin, istikrarın sağlanmasında ve sürdürülmesinde katkı sağlamaması beklenmektedir (Demirgüç-Kunt vd., 2015:2).

Finansal tabana yayılma özellikle eğitim ve girişimcilik olanaklarını artırarak ekonomik büyümeyi desteklemeye yardımcı olması ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunabilmesi noktasında oldukça kritik bir konudur (Shawaqfeh ve Al-Nimri, 2018:31). Bu doğrultuda bir değerlendirme yapıldığında finansal tabana yayılmanın özellikle gelişmekte olan ülkelerde araştırılmasının önem arz ettiği aşikardır. Mevcut çalışmada gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) bir alt grubu olarak da ifade ve Türkiye, Güney Afrika, Meksika, Malezya, Brezilya, Çin Endonezya, Filipinler, Hindistan, Tayland olmak üzere 10 tane ülkeden oluşan “Yeni Sanayileşen Ülkeler” dikkate alınmıştır. Bu ülkelerin ekonomileri gelişmiş ülke ekonomilerine ulaşmamaktadır.

Ancak makroekonomik açıdan hızlı ekonomi ve sosyal kalkınma ile diğer gelişmekte olan ülke ekonomi gruplarından ayrılmaktadır(Hakkıtanır,2021:45).

Yeni sanayileşen ülkeler, görece olarak gelişmiş iktisadi kalkınma düzeyine ulaşan, imalat sanayisi olan, uluslararası finans ve yatırım sistemleriyle ilişkili ülke grubu olarak tanımlanmaktadır(Tuic Akademi, Yeni Sanayileşen Ülkeler. <https://www.tuicakademi.org/yeni-sanayilesen-ulkeler>/Erişim Tarihi:16.02.2023.

Yukarıdaki bilgiler ışığında mevcut tez çalışmasının amacı, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini2004-2020 dönemi için yeni sanayileşen ülkeler açısından analiz etmektir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma finansal tabana yayılma ile finansal istikrar arasındaki ilişkiyi analiz etmek üzere panel veri analizinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle panel veri analizinin detaylarına değinilmesi gerekmektedir.

4.2.1. Panel Veri Analizi

Ekonometrik analizlerde herhangi bir konuda analiz yapıldığında bu analizler zamana ve birime göre ayrı ayrı yapılmaktadır. Zaman serileri ve yatay kesit analizinin birleştirilmesini ve uygun modellerin test edilmesini sağlayan yöntem ise panel veri analizi olarak ifade edilmektedir (Greene,2012:384). Panel veri analizi yönteminde iki boyut söz konusudur. Bunlar yatay kesit ve zaman serileri olarak ifade edilmektedir. Zaman serisi, verileri değişkenlerin gün, ay, mevsim, yıl gibi kronolojik sıraya göre değişimini gösteren verilerdir. Yıllık faiz oranları, yıllık kredi kartı ekstresi, yıllık milli gelir, aylık ihracat ve ithalat verileri zaman serisi verilerine örnek olarak gösterilmektedir. Yatay kesit verileri ise, zaman serisi verilerinden farklıdır yani kronolojik bir sıra olmadan zamanın belli bir noktasında farklı birimlerden (hane halkı, birey, firma vb.) toplanan verileri ifade etmektedir. Yatay kesit verileri için Türkiye’de illere göre otomobil sayısı, 2008 yılındaki işsizlik oranları örnek gösterilmektedir.(Uluyol ve Türk,2013:373).

Panel veri yönteminin kullanılmasının pek çok faydası bulunmaktadır. Bu faydalar şu şekilde sıralanabilmektedir (Baltagi,2005:4-7):

- Panel veri analizi, bireysel heterojenliği kontrol etmesi; bireylerin, firmaların, ülkelerin veya devletlerin heterojen yapıda olduğunu göstermektedir. Bu heterojen yapıyı kontrol edemeyen zaman serileri ve yatay kesitlerdeyanlı sonuçlar elde edilme riskibulunmaktadır.
- Panel veri analizi, daha fazla veri olmasından dolayı değişkenler arasında daha az doğrusallığın olması ve serbestlik derecesi ile verimliliğin daha fazla sağlaması sonucunda daha aydınlatıcı verilerle daha net tahminler yapılmasını sağlamaktadır.
- Panel veri analizi, uyum dinamiklerini daha iyi incelemektedir. İşsizlik, iş devri, konut ve gelir hareketliliği panel verilerle daha iyi çalışmaktadır.
- Panel veri analizi, zaman serilerinde kolaylıkla saptanamayan etkileri tanımlayabilmekte ve ölçebilmektedir.
- Panel veri analizi, zaman serisi veya yatay kesit verilerden daha karmaşık yapıda davranış modelleri oluşturulmasında ve test edilmesine olanak sağlamaktadır.
- Kişiler, firmalar ve hane halklarından toplanan mikro panel verileri makro seviyede ölçmede, benzer değişkenlere nazaran daha doğru sonuç verebilmektedir.

Panel veri analizinin belirtilen avantajlarının yanında çeşitli dezavantajları da bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir(Baltagi,2005:7-9):

- Panel veri analizinde anket veya veri toplama ve tasarlama sorunları bulunmaktadır. Bunlar; sorulara yanıt verilememesi, yanıtlayanın soruyu hatırlamaması, referans dönemi ve cevaplayan grubun kapsama alanı gibi durumlarda veri kısıtlaması gibi.
- Ölçüm hatalarında sapmaların olması; bellek hataları, net olmayan sorular, cevapların yanlış kaydedilmesi ve uygun olmayan bilgi kaynağı gibi nedenler ile ölçüm hataların ortaya çıkması.

- Kısa zaman seri boyutu; her bireylere ait kısa bir zaman aralığına ait veriler dikkate alınmaktadır. Panelin zaman aralığını artırmak maliyetli olacağından yıpranma olasılığını artırmakta ve bu durum sınırlı sayıda değişkene neden olacağından ekonometrik sorunların ortaya çıkma olasılığı hesaba katılmalıdır.
- Kesit bağımlılığı; ülkeler veya bölgelerin uzun zaman serilerine sahip olmaları sonucunda birbirine olan bağımlılığını göz önünde bulundurmeyen makro panel çalışmalar, yanıltıcı sonuçlara yol açabilmektedir.

Panel veri analizinde sabit, eğim katsayısı ve hata terimlerine ilişkin çeşitli varsayımlarda bulunmaktadır. Söz konusu varsayımlara bağlı olarak panel veri regresyonu üç farklı şekilde modellenenilmektedir(Gümüş,2021:18).

1. Havuzlanmış En küçük Kareler Modeli
2. Sabit Etkiler Modeli
3. Rassal(Tesadüfi) Etkiler Modeli

4.2.1.1.Havuzlanmış En küçük Kareler Modeli

Havuzlanmış en küçük kareler modelinin panel veri analizinde kullanılabilmesi için kesitlere ve zamanlara ait değişkenlerin katsayılarının durağan olması gerekmektedir. Başka bir deyişle bütün birimlerin verilerinin koşul olmadan havuzda toplanıp basit regresyon işlemine bağlı kalarak değişkenler arasındaki ilişki gözlenebilmektedir. (Kara,2019:120).

Havuzlanmış en küçük kareler modeline ait genel ifade aşağıdaki denklemde verilmiştir.

$$Y_{it} = \alpha + X_{it}\beta + u_{it} \quad (1.1)$$

4.2.1.2. Sabit Etkiler Modeli

Panel veri analizinde kullanılan yöntemlerden bir diğeri olan sabit etkiler yöntemi, farklı bireyler için regresyon doğrusunun farklı sabitlerine çevrilen bireysel farklılıkları hesaba katmaktadır. Bu durumda model, aşağıdaki denklemde gösterildiği üzere, α_i alt simgesini, β_1 sabit terimine atamaktadır. Bu şekilde hesaplanan sabit terimler, sabit etkiler olarak ifade edilmektedir (Colonescu,2016:220).

$$Y_{it} = \beta_1 + \beta_2X_{2it} + \beta_3X_{it} + e_{it} \quad (1.2)$$

Sabit etkiler modeli, sadece zaman içinde değişen değişkenlerin etkisini analiz etmek için kullanılan bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Sabit etkiler modeli, ülke, kişi, şirket gibi bir birim içindeki tahminci ve çıktı değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Sabit etkiler modeli, zamanla değişmeyen özelliklerin etkilerini ortadan kaldırdığı için tahmincilerin çıktı değişkenleri üzerindeki net etkisini değerlendirebilmektedir. Sabit etkiler modelinin bir diğer önemli varsayımı, bu zamanla değişmeyen özelliklerle ilişkilendirilemez olmasıdır. Her birim farklıdır, bu nedenle de birimin hata terimi ve sabiti(bireysel özellikleri yansıtan) diğerleriyle de ilişkilendirilmemesi gerekmektedir (Torres-Reyna,2007:9).

4.2.1.3. Rassal(Tesadüfi) Etkiler Modeli

Panel veri analizi kullanılarak yapılan araştırmalar sonucunda, birimlere veya birimler ve zamana göre meydana gelen farklılıklardan kaynaklanan değişimin sabit etki modeller kullanılarak yapıldığı gibi, rassal etki modeller kullanılarak da yapılmaktadır. Örneklemdaki bireyler tesadüfi olarak çekilerek veya ana kütesinden temsilci olarak alındığında, daha efektif bir tahmin yöntemi olarak rassal etkiler modeli kullanılabilir. Bu yöntemde, bireyler rassal olarak seçildiklerinden gözlenen bireysel farklılıkların rassal olması beklenmektedir. Belirtilen bu farklılıklara ise rassal(tesadüfi) etkiler denilmektedir (Gökbulut,2009:151-152).

Rassal etkiler model denklemi aşağıdaki gibi önerilmiştir (Kök ve Şimşek,2018:18):

$$Y_{it} = \beta_1 it + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + U_{it} \quad (1.3)$$

Sabit etkiler ve rassal etki tahmincileri kullanılarak analizi yapılan bu modeller arasından hangi modelin geçerli olacağına karar vermek amacıyla Hausman testinden yararlanılmıştır.

4.2.2.Hausman Testi

Hausman testi, sabit etkiler ve rassal etkiler tahmincileri arasından bir seçim yapılması gerektiğinde hangi modelin seçilmesi gerektiğine karar verilmesinde kullanılan bir test olarak ifade edilmektedir (Greene,2003:301). Rassal etkiler modeli seçildiğinde, sabit etkiler tahmincisi sabit parametre tahminlerini vermeye devam

etmektedir. Sabit etkiler modeli, farklı açıklayıcı değişkenlerle birlikte sabit ve zaman faktörlerinin ölçülebildiğinden emin olunmadığı sürece, rassal etkili modele tercih edilmemelidir. Sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli kusursuz değildir. Çünkü rassal etkiler modeli gerçek etkinin üzerinde sapmalı tahminler verir, sabit etkiler modeli gerçek etkinin altında sapmalı tahminler vermektedir (Johnston ve Dinardo, 1997:403).

Hausman test istatistiği “Rassal Etkiler Tahmincisi Doğrudur” sıfır hipotezi altında ki serbestlik dereceli ki-kare dağılımını göstermektedir. Rassaletki modelinin hata terimleri bileşenlerinin bağımsız değişkenlerle ilişkili olmadığı kararı verildiğinde sabit etkiler tahmincisi tercih edilmelidir (Sedef, A. Panel veri modellerinin seçiminde kullanılan testler. https://ramirhan.wordpress.com/tag/hausmantesti/#_msoanchor_4%20 Erişim Tarihi: 26.02.2023).

4.3. Araştırmada Kullanılan Veri Seti

Mevcut çalışmada, 2004-2020 yılları arasındaki dönemi için yeni sanayileşen ülkelerin finansal tabana yayılma göstergeleri ile finansal istikrar göstergesi arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Yıllık verilerin dikkate alındığı çalışmada bağımlı değişken olarak finansal gelişmişliği temsilen banka z skoru; bağımsız değişkenler olarak ise 100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı (ATMS), 100.000 yetişkin başına düşen ticari banka şube sayısı (BSS) kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada kişi başına düşen GSYİH (cari ABD doları) ve özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin GSYİH'ya oranı şeklindeki kontrol değişkenlerine de yer verilmiştir. Veriler, Dünya Bankası ve IMF'nin veri tabanlarından temin edilmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen değişkenler Tablo 4.1'de sınıflandırılmıştır:

Tablo 4.1. Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Sınıflandırılması

BAĞIMLI DEĞİŞKEN	BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER
BANKZSKOR	ATM
	BSS
	OSYK
	KGSYİH

Araştırma da kullanılan değişkenlerin tanımlamalarına aşağıda yer verilmiştir:

BANKZSKOR: Bir ülkenin ticari bankacılık sisteminin temerrüde düşme olasılığını ölçmek üzere kullanılır. Z-skoru, bir ülkenin ticari bankacılık sisteminin tamponunu (kapitalizasyon ve getiriler) bu getirilerin değişkenliği ile karşılaştırır. Z skoru, $z \equiv (k+\mu)/\sigma$ olarak tanımlanır. k, varlıkların yüzdesi olarak öz sermaye, μ varlıkların yüzdesi olarak karlar ve σ , ise aktif karlılığının standart sapması olarak tanımlanmaktadır (Čihák vd., 2013:19).

ATM: 100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı olarak tanımlanmaktadır.

BSS: 100.000 yetişkin başına düşen ticari banka şube sayısı olarak tanımlanmaktadır.

OSYK: Özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin GSYİH'ya oranı olarak tanımlanmaktadır.

KGSYİH: Kişi başına düşen GSYİH olarak tanımlanmaktadır.

Neaime ve Gaysset(2018),Abdulkarim ve Ali(2019) gibi araştırmacılar çalışmalarında finansal tabana yayılmanın göstergeleri olarak 100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı ve 100.000 yetişkin başına düşen ticari banka şube sayısı verileri dikkate alınmıştır ve bu çalışmalardan yola çıkarak mevcut çalışmada finansal tabana yayılmanın göstergelerine yer verilmiştir.Ayrıca bağımlı değişkenolarakbanka z skorunise, Sahayvd.(2015), Abdulkarim ve Ali (2019), Pham and Doan (2020) çalışmalarında kullanmıştır.

4.4. Analiz ve Bulgular

Yeni sanayileşen ülkelerde, 2004-2020 dönemi dikkate alınarak finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde herhangi bir etkisi olup olmadığının araştırıldığı çalışmada panel veri analizi uygulanmıştır. Bu kapsamda finansalistikrarıtemsilenbanka z skoru (BANKZSKOR)'nun bağımlı; finansalerişimintemsilen 100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı (ATMS) ve 100.000 yetişkinbaşınadüşenticaribankaşubesayısı (BSS) ile kontrol değişkenleri olan kişi başına düşen GSYİH (KGSYİH) ve özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin GSYİH'ya oranı (OSYK)'nın bağımsız değişkenler olarak yer aldığı model eşitlik 1'de verilmiştir.

$$BANKZSCOR = \beta_0 + \beta_1 ATMS_{it} + \beta_2 BSS_{it} + \beta_3 KGSYİH_{it} + \beta_4 OSYK_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1.4)$$

Modelde yer alan “ β_0 ” ve “ ϵ ” ise sırasıyla sabit ve hata terimini ifade etmektedir. “i”çalışma kapsamında dikkate alınan ülkeleri, “t” ise zamanı göstermektedir.

E-views 12 paket programı yardımıyla gerçekleştirilen analiz sonuçları değerlendirilmeden önce araştırma kapsamında yer alan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış ve Tablo 4.2’de gösterilmiştir:

Tablo 4.2.Tanımlayıcı İstatistikler

	BANKZSKOR	ATMS	BBS	OSYK	GDP
Ortalama	15.10139	51.97759	19.05325	74.70446	6215,069
Medyan	15.92016	49.68811	13.30752	58.78140	6228.412
Maksimum	31.18253	118.4366	74.58151	182.8681	13200.79
Minimum	3.387909	2.285558	4.694278	13.96217	624.1051
Standart Sapma	5.998450	31.88109	15.91817	44.60237	3441.358
Gözlem Sayısı	170	170	170	170	170

Tanımlayıcı istatistikler değerlendirildiğinde, 2004-2020 döneminde yeni sanayileşen ülkeler için banka z skorunun ortalama değerinin 15 olduğu, bunun yanında 100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısının yaklaşık olarak 52 ve 100.000 yetişkin başına düşen banka şube sayısının ise yaklaşık olarak 19 olduğu görülmektedir. Aynı dönem için kişi başına düşen GSYİH’nin ortalamasının ise 6.215dolar olduğu, özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin ise ortalama olarak GSYİH’nin % 74,7’ye denk geldiği tespit edilmiştir. Analiz kapsamında kullanılan diğer değişkenlere nazaran GDP değişkeninin oldukça yüksek değerler alması nedeniyle söz konusu değişkenin logaritması alınmış ve bu haliyle analize dâhil edilmiştir.

Panel veri analizi yöntemi çeşitli varsayımlara dayanmakta ve buna göre verilerin durağan olduğu ve yatay kesit bağımlılık taşımadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla analize geçilmeden önce varsayımların geçerliliğinin test edilmesi

gerekmektedir. Ancak Torres-Reyna (2007), yatay kesit bağımlılığın daha çok zaman serisinin 20-30 yıl ve üzerinde bir dönem kapsadığı makro paneller için sorun yarattığını ve 20 yıldan kısa dönemli mikro paneller için ise sorun teşkil etmediğini ifade etmiştir (Torres-Reyna, 2007:33-34). Sohag vd., (2018) ise araştırılan dönemin ve birimin sayısının 25'ten az olması durumunda, varsayımlar test edilmeden doğrudan havuzlanmış en küçük kareler, sabit etkiler ve rassal etkiler modellerinin kullanılabilirliğini belirtmiştir. Nitekim mevcut araştırma kapsamında 17 yıl ve 10 ülke dikkate alındığından, durağanlık ve yatay kesit bağımlılığına ilişkin bir değerlendirme yapılmasına gerek olmadığına kanaat getirilmiş ve çalışma kapsamında modelin tahmini için rassal etkiler modeli ile sabit etkiler modeli arasında karar vermek üzere öncelikle Hausman testinden yararlanılmıştır. Tablo 4.3'de yapılan Hausman testine ilişkin sonuçlar gösterilmiştir.

Tablo 4.3. Hausman Test Sonuçları

Hausman Testi	Ki-Kare Test İstatistiği	Olasılık
	12.427607	0.006576

Tablo 4.3'de verilen bilgilere bakıldığında olasılık değerinin % 5'ten küçük olması H_0 hipotezi reddedileceğine ve sabit etkiler tahmincisinin kullanılmasının daha uygun olacağına işaret etmektedir. Sabit etkiler ve rassal etkiler modeli tahmincisi kullanılarak gerçekleştirilen analiz sonuçları Tablo 4.4'te gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Sabit Etkiler Modeli Analiz Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Sapma	T-İstatistiği	Olasılık
ATMS	0.005149	0.002219	2.319998	0.0216**
BBS	0.050367	0.025604	1.967132	0.0509*
LOGGDP	3.464627	2.249726	1.540021	0.0125**
OSYK	0.009757	0.019742	0.494253	0.6218
C	-1.038600	7.112918	-0.146016	0.0884*
R^2	0.841959			
Düzeltilmiş R^2	0.828789			
F-İstatistiği	63.92974			
F-İstatistiği	0.000000			
Olasılık Değeri				
Durbin-Watson İstatistiği	1.796563			

***, **, * sırasıyla %1'de, %5'te ve %10'da anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 4.4'teki bulgular incelendiğinde, modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek üzere F istatistiği değerlendirilmiş ve modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Düzeltilmiş R^2 değerine bakıldığında ise, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık % 83'ünü açıklayabildiği belirlenmiştir. Ayrıca, bağımsız değişkenlerden olan 100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı(ATMS)'nin istatistiki olarak %5'te anlamlı olduğu ve finansal istikrarı temsilen kullanılan banka z skorunu pozitif yönde etkilediği saptanmıştır. Literatürdeki çalışmalarla uyumlu olarak elde edilen söz konusu bulgu yeni sanayileşen ülkeler için 2004-2020 döneminde yetişkin başına düşen ATM sayısının artmasının yansıması olarak kabul edilen finansal tabana yayılmanın, finansal istikrarı pozitif yönde etkilediğine işaret etmektedir.

Finansal tabana yayılmanın bir diğer göstergesi olarak dikkate alınan 100.000 yetişkin başına düşen ticari banka şube sayısı(BSS)'nin de ATM sayısına benzer şekilde banka z skorunu pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. İstatistiki olarak %10'da anlamlı olan bu bulguya göre yeni sanayileşen ülkelerdeki banka şube sayısının artmasının banka z skorunu artırdığı, dolayısıyla finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Kontrol değişkeni olarak modelde yer alan, kişi başına düşen GSYİH (LOGGDP)'nin de istatistiki olarak %5'te anlamlı olduğu ve banka z skoru bağımlı değişkeni ile aralarında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Son olarak özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin GSYİH'ya oranı(OSYK) bağımsız değişkeninin ise banka z skoru üzerinde herhangi bir anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Panel veri analizi sonucunda elde edilen bulgular literatürdeki çalışmalar ile uyumluluk göstermektedir. Mevcut çalışmanın sonuçlarına paralel olarak,Abdulkarim ve Ali(2019), ile uyumlu olarak ATMs, BANKZSKOR'unu pozitif yönde etkilemiştir.Amatus ve Alireza (2015), Siddik ve Kabiraj (2018), ile uyumlu olarak kişi başına düşen GSYİH'nin finansal istikrarı pozitif yönde etkilemiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal tabana yayılma, bir toplumdaki bireylerin resmi finansal ürün ve hizmetlere kolayca erişebilmelerini ve bu hizmetleri kullanabilme kolaylığı sağlayan bir süreci ifade etmektedir. Finansal tabana yayılma ekonomik kalkınma, finansal okuryazarlık, finansal istikrar ve diğer ekonomik değişkenler üzerindeki etkisi açısından son yıllarda önem kazanmakta, politikacıların ve araştırmacıların odaklandığı konular arasında yer almaktadır.

Gereksosyal gerekse ekonomik açıdan bireyler arasındaki ayrımın azaltılması ve bireylerin finansal konularda başkalarına olan bağımlılıklarının giderilmesinin hedeflendiği ülkelerde toplumun her kesiminin yer alabileceği bir finansal sistem oluşturulmaya çaba gösterilmektedir. Elbette ki bu durum finansal sistem içerisinde de yer alan aktörlerin aracılık fonksiyonunu artırarak, birikimlerin yatırıma dönüşmesi yoluyla ekonomik büyümenin ivme kazanması sağlanacak ve bireylerin refah düzeyinde artış yaşanmasına neden olacaktır. Refah düzeyi artan bireyler birikimlerini ve diğer finansal işlemleri ile beraber finansal sistemi besleyecek, istikrarın sağlanmasına ve sürdürülmesine katkı sağlayacaktır. Ancak bu süreçte dar gelirli bireylerin borçlanmasından kaynaklı potansiyel sorunların oluşabileceği ve bu sorunların finansal istikrarı olumsuz yönde etkileyebileceği de göz ardı edilmemelidir. Bukapsamda finansal tabana yayılmanın finansal istikrarı nasıl etkileyeceği noktasında dünya genelinde farklı görüşler ve endişeler bulunmaktadır.

Mevcut çalışma, finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini yeni sanayileşen ülkeler açısından 2004-2020 dönemini dikkate alarak incelemiştir. Bu amaç ekseninde finansal tabana yayılma göstergelerinin banka z skoru ile temsil edilen finansal istikrarı etkileyip etkilemediği panel veri analizi ile test edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, 100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı ve 100.000 yetişkin başına düşen ticari banka şube sayısının artmasının yeni sanayileşen ülkelerdeki bireylerin finansal hizmetlerden yararlanma olanağını artırdığı ve dolayısıyla finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerinde anlamlı ve pozitif yönde bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin bir alt

grubu olarak kabul edilen yeni sanayileşen ülkelerde bireylerin ATM'lere ve banka şubelerine ulaşabilmelerinin ülkedeki finansal istikrarı desteklediğine işaret etmektedir. Dolayısıyla söz konusu ülkelerdeki politika yapıcıların, dar gelirli bireylerin borçlanmasından kaynaklı potansiyel sorunların oluşabileceği ve bu sorunların finansal istikrarı olumsuz yönde etkileyebileceği şeklindeki görüşün aksine, bireyleri finansal ürün ve hizmetlere kolayca erişebilmeleri ve bu hizmetleri kolayca kullanabilmeleri noktasında desteklemeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Morgan ve Pontines(2014), finansal tabana yayılmanın, banka varlıklarının çeşitlendirilmesi sonucu risk düzeyinin düşürülmesi, mevduat istikrarının artırılması sonucunda likidite riskini azaltarak ve para politikasının iyileştirerek finansal istikrara katkı sunacağını ifade etmiştir.

Diğer taraftan çalışmada yer alan kontrol değişkenlerinden kişi başına düşen GSYİH'nın finansal istikrar üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Özel sektöre verilen yurtiçi kredilerin GSYİH'ya oranı değişkeninin ise finansal istikrar üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Finansal tabana yayılmanın finansal istikrar üzerindeki etkisini araştıran mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlar, yeni sanayileşen ülkelerin, finansal piyasaları için önemli değerlendirmelere imkân vermektedir. Nitekim çalışma sonuçları bireyler ve dezavantajlı grupların tamamı için finansal erişimin kolaylaştırılarak, finansal tabana yayılmanın sağlanmasının oldukça önemli olduğunu ve bu durumun ülkenin finansal istikrarına katkı sağlayacağını göstermektedir. Dolayısıyla finansal istikrarın bir destekleyicisi olarak karşımıza çıkan finansal tabana yayılmanın artırılmasını sağlamak üzere, politika yapıcıların; finansal ürün ve hizmetlere erişememekten kaynaklanan sorunların çözülmesi, toplumsal eşitliğin sağlanması, yoksulluğun önlenmesi ve fırsat eşitliği gibi sorunların giderilmesinoktasında kararlar alması gerekmektedir.

Finansal tabana yayılmanın, finansal istikrarı desteklediğine işaret eden mevcut çalışmayı takiben finansal tabana yayılmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılabilir. Gelişmiş ülkelerdeki finansal tabana yayılmanın gelir seviyesiyle ilişkili olup olmadığı incelenebilir. Bunlara ek olarak farklı finansal tabana yayılma göstergeleri ve farklı kontrol değişkenleri ile yeni analizler yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Abdulkarim, M. F. & Ali, H. S. (2019). *Financial Inclusions, Financial Stability, and Income Inequality in OIC Countries: A GMM and Quantile Regression Application*, Journal of Islamic Monetary Economics and Finance, 5(2): 419-438.
- Abir, B., & Ishaq, H., (2021). *The Relationship Between Financial Inclusion and Financial Stability- Empirical Evidence From Noth African Countries*, Journal of Financial, Accounting and Managerial Studies, 8(1), 733-751.
- Ahamed, M. M., & Mallick, S. K. (2019). *Is financial inclusion good for bank stability? International evidence*. Journal of Economic Behavior & Organization, 157, 403-427.
- Allen, W. A., & Wood, G. (2006). *Defining and achieving financial stability*. Journal of financial stability, 2(2), 152-172.
- Al-Humairi, G. T. M., Dubai Abdulmahdi Al-Jubouri, A., & Mahmood, E. A. (2020). *The effect of financial inclusion on enhancing financial stability in Iraq for the period*. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology, 17(6), 10189-10203.
- Al-Smadi, O., M. (2018). *The Role of Financial Inclusion in Financial Stability: Lesson from Jordan*, Banks and Bank Systems, 13(4):31–39.
- Amatus, H., & Alireza, N. (2015). *Financial inclusion and financial stability in Sub-Saharan Africa (Ssa)*. International journal of social sciences, 36(1), 2305-4557.
- Anarfo, E. B., & Abor, J. Y. (2020). *Financial regulation and financial inclusion in Sub-Saharan Africa: Does financial stability play a moderating role?*. Research in International Business and Finance, 51, 101070.
- Andrew, L. S. (2003). *Financial Stability: Maintaining Confidence in a Complex World/SA Large*. Financial Stability Review.–London: Bank of England.

- Arora, R. U. (2010). *Measuring financial access*. Griffith Business School Discussion Papers Economics, 1(7), 1-21.
- Asian Development Bank, 2022. *Financial Soundness Indicators for Financial Sector Stability in Viet Nam*. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/173663/fsi-viet-nam.pdf> Erişim Tarihi (23.02.2022).
- Anthony-Orji, O. I., Orji, A., Ogbuabor, J. E., & Nwosu, E. O. (2019). *Do financial stability and institutional quality have impact on financial inclusion in developing economies? A new evidence from Nigeria*. International Journal of Sustainable Economy, 11(1), 18-40.
- Alvi, M. A., Rafique, A., & Shehzad, K. (2020). *Financial inclusion and bank stability controversy: Evidence from South Asian region*. International Journal of Financial Engineering, 7(04), 2050038.
- Awadh, K.Q.A. (2022). *Finansal İçerme ve Finansal İstikrar arasındaki ilişkinin belirlenmesi: Irak için bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı. 108.
- Awad, M. M., & Eid, N. H. (2018). *Financial Inclusion in the MENA Region: A Case Study on Egypt*. Journal of Economics and Finance, 9(1), 11-25.
- Barik, R., & Pradhan, A. K. (2021). *Does financial inclusion affect financial stability: evidence from BRICS nations?*. The journal of developing areas, 55(1).
- Baltagi, B. H., & Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data*. Chichester: John Wiley & Sons. Vol. 4.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Peria, M. S. M. (2007). *Reaching out: Access to and use of banking services across countries*. Journal of financial economics, 85(1), 234-266.

- Beyaz, Z. (2019). *Ekonomi Politik Perspektiften Finansallaşma ve Finansallaşma Sürecinde Dijital Teknolojilerin Yeri*. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 19 (38), 99-117.
- BCRA,2022. Arjantin Merkez Bankası. *Financial Stability Report*. https://www-bcra-gob-ar.translate.google/PublicacionesEstadisticas/Informe_de_estabilidad_financiera_i.asp?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc Erişim Tarihi (23.02.2022).
- BDE,2022. İspanya Merkez Bankası. *Financial StabilityandMacroprudentialPolicy*.<https://www.bde.es/bde/en/areas/estabilidad/> Erişim Tarihi (23.02.2022).
- Boachie, R., Aawaar, G., & Domeher, D. (2021). *Relationshipbetweenfinancialinclusion, bankingstabilityandeconomicgrowth: a dynamic panel approach*. Journal of EconomicandAdministrativeSciences.
- Borio, C., & Drehmann, M. (2009). *Towards an Operational Framework for Financial Stability: 'Fuzzy' MeasurementanditsConsequences*. Basel: BIS MonetaryandEconomicDepartment. No.284.
- Cámara, N., & Tuesta, D. (2014). *Measuringfinancialinclusion: A multidimensionalindex*. BBVA ResearchPaper, (14/26).
- CNB,2022. Çek Cumhuriyeti Merkez Bankası. *Financial Stability*.<https://www.cnb.cz/cs/financni-stabilita/> Erişim Tarihi (23.02.2022).
- Chakrabarty, K. C. (2011). *Financial inclusion: A roadIndianeedtotravel*. RBI Bulletin, November, 1-6.
- Chakravarty, S. R., & Pal, R. (2010). *Measuringfinancialinclusion: an axiomaticapproach*. Indira Gandhi Institute of Development Research. Working Paper.1-38.

- Čihák, M., Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E., & Levine, R. (2013). *Financial development in 205 economies, 1960 to 2010*. National Bureau of Economic Research. No. w18946.
- Clamara, N., Pena, X., & Tuesta, D. (2014). *Factors That Matter for Financial Inclusion: Evidence from Peru*. BBVA Research Working Paper, No. 14/09. Madrid.
- Cohen, M., & Nelson, C. (2011). *Financial Literacy: A step for clients towards financial inclusion*. Global Microcredit Summit, 14(17), 1-34.
- Colonescu, C. (2016). *Principles of Econometrics with R*. Retrieved June, 11, 2020.
- Cull, R., Demirgüç-Kunt, A., & Lyman, T. (2012). *Financial inclusion and stability: what does research show?*. 1-4.
- Danisman, G. O., & Tarazi, A. (2020). *Financial inclusion and bank stability: Evidence from Europe*. The European Journal of Finance, 26(18), 1842-1855.
- Danmarks National Bank, 2022. *Financial Stability in Denmark*. <https://www.nationalbanken.dk/en/financialstability/Pages/default.aspx> Erişim Tarihi (23.02.2022).
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L. F., Singer, D., & Van Oudheusden, P. (2015). *The global financial inclusion database 2014: Measuring financial inclusion around the world*. World Bank Policy Research Working Paper, (7255).
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., & Singer, D. (2017). *Financial inclusion and inclusive growth: a review of recent empirical evidence*. Washington DC. No. 8040.
- Dienillah, A. A., Anggraeni, L., & Sahara, S. (2018). *Impact of financial inclusion on Financial Stability Based on Income Group Countries*. Buletin Ekonomi Moneter Dan Perbankan, 20(4), 429-442.

- ECB,2022. Avrupa Merkez Bankası. *Financial Stability*. <https://www.ecb.europa.eu/pub/financial-stability/html/index.en.html> Erişim Tarihi (22.02.2022).
- Ellis, K., Lemma, A., & Rud, J. P. (2010). *Financial Inclusion, Household Investment and Growth in Kenya and Tanzania*. Overseas Development Institute. Project Briefing No.43.
- Evans, O., Leone, A. M., Gill, M., Hilbers, P., Blaschke, W., Krueger, R., ... & Berge, J. T. (2000). *Macprudential indicators of financial systems soundness*.
- Feghali, K., Mora, N., & Nassif, P. (2021). *Financial inclusion, bank market structure, and financial stability: International evidence*. The Quarterly Review of Economics and Finance, 80, 236-257.
- Fernandes, C., Borges, M. R., Macome, E., & Caiado, J. (2021). *The relationship between Financial Inclusion and Monetary Stability in Mozambique: Analysis based on an Error Correction Model (VECM)*.
- Gadanecz, B., & Jayaram, K. (2008). *Measures of financial stability-a review*. Irving Fisher Committee Bulletin, 31(1), 365-383.
- García, M. J. R., & José, M. (2016). *Can financial inclusion and financial stability go hand in hand*. Economic Issues, 21(2), 81-103.
- García-Herrero, A., & Del Rio Lopez, P. (2003). *Financial stability and the design of monetary policy*.
- Gençay, O. (2007). *Finansal Dolarizasyon ve Finansal İstikrar Arasındaki İlişki: Türkiye Değerlendirmesi*. TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi. 1-109.
- Greene, W. H., (2012). *Econometric Analysis*, 7. Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- Greene, W. H., (2003). *Econometric Analysis*, Fifth Edition, Prentice Hall, New Jersey.

- Gümüş, M.A.,(2021). *Türkiye ve OECD ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımı etkileyen faktörlerin ihracat ve ithalat üzerine etkisi: Panel veri analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Enstitüsü, İstanbul.124.
- Gökbulut, R.İ. (2009).“*Hissedar Değeri İle Finansal Performans Ölçütleri Arasındaki İlişki ve İmkb Üzerine Bir Araştırma*”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans Ana Bilim Dalı, 2009.
- Hakkıtanır, R.(2021). *Yeni Sanayileşen Ülkelerde AR-GE Harcamaları, Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Van. 91.
- Hakimi, A., Boussaada, R., &Karmani, M. (2022). *Are financial inclusion and bank stability friends or enemies? Evidence from MENA banks*. Applied Economics, 54(21), 2473-2489.
- Hannig, A., &Jansen, S. (2010). *Financial inclusion and financial stability: Current policy issues*.
- Han, R., &Melecky, M. (2013). *Financial inclusion for financial stability: Access to bank deposits and the growth of deposits in the global financial crisis*. World bank policy research working paper, (6577).
- Houben, A. C., Kakes, J., &Schinasi, G. J. (2004). *Toward a framework for safeguarding financial stability*. Washington, DC: International Monetary Fund, Vol:4.
- Imboden,K.,2020.CGAP Sertifika Programı. *Yes, Financial Inclusion and Financial Stability are Compatible Goals*.<https://www.cgap.org/blog/yes-financial-inclusion-and-financial-stability-are-compatible-goals>Erişim Tarihi (08.02.2022).
- Johnston, J. ve Dinardo, J.,1997, *Econometric Methods*,Fourth Edition, McGraw-Hill Inc, New York.

- Jonker, N., &Kosse, A. (2020). *Theinterplay of financialeducation, financialliteracy, financialinclusionandfinancial, stability: AnylessonsforthecurrentBigTech era?*.1-62.
- Jungo, J., Madaleno, M., &Botelho, A. (2022). *TheEffect of Financial InclusionandCompetitiveness on Financial Stability: Why Financial RegulationMatters in DevelopingCountries?*. Journal of Risk and Financial Management, 15(3), 122.
- Kamal, A., Hussain, T., &Khan, M. M. S. (2021). *Impact of Financial inclusionandfinancialstability: Empiricalandtheoreticalreview*. Liberal ArtsandSocialSciences International Journal (LASSIJ), 5(1), 510-524.
- Khan, H. R. (2011). *Financial inclusionandfinancialstability: are they two sides of thesamecoin*. AddressbyShri HR Khan, DeputyGovernor of theReserve Bank of India, at BANCON, 1-12.
- Kara, K. (2019). *Ulusal Yenilik, Ulusal Rekabet ve Ulusal Yükseköğretim Başarı İlişkisi: Panel Veri Analizi*. Doktora Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.286.
- Kouki, I., Abid, I., Guesmi, K., &Goutte, S. (2020). *Does Financial inclusionaffecttheAfricanbankingstability*. EconomicsBulletin, 40(1), 863-879.
- Kök, R., & Şimşek, N.,(2017). *Panel Veri Analizi Sunumu*.s.1-28, <https://silo.tips/download/panel-veri-analizi-prof-dr-recep-kkk-dr-nevzat-mek> Erişim Tarihi(24.02.2023)
- Kumar, C., &Mishra, S. (2011.). *Bankingoutreachandhouseholdlevelaccess: Analyzingfinancialinclusion in India*.In 13th annualconference on moneyandfinance in theIndianeconomy , 1-33).

- Malik, A. H., bin Md Isa, A. H., bin Jais, M., Rehman, A. U., & Khan, M. A. (2022). *Financial stability of Asian Nations: Governance quality and financial inclusion*. *Borsa Istanbul Review*, 22(2), 377-387.
- MNB, 2022. Macaristan Merkez Bankası. *Defining Financial Stability*. <https://www.mnb.hu/en/financial-stability/defining-financial-stability> Erişim Tarihi (23.02.2022).
- Mehrotra, A.N. & Yetman, J. (2015). *Financial Inclusion-Issues For Central Banks*. *BIS Quarterly Review*, March, 83-96.
- Morgan, P., & Pontines, V. (2014). *Financial stability and financial inclusion*. No.488.
- Mu, Y., & Lin, J. (2016). *Financial Inclusion and Stability in Africa's Middle-Income Countries*. *Africa on the Move*, 107.
- Na'im, H., Subagiarta, W., Wibowo, R., & Wardhono, A. (2021). *An empirical study of financial inclusion and financial system stability in ASEAN-4*. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*, 8(7), 139-150.
- Narınç, N. Ö., & Aktan, M. N. (2022). *Comparison of Financial Inclusion and Income Between Countries with Multiple Correspondence Analysis*. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 230-259.
- Naumenkova, S., Mishchenko, S., & Dorofeiev, D. (2019). *Digital financial inclusion: Evidence from Ukraine*. *Investment Management & Financial Innovations*, 16(3), 194.
- Neaime, S., & Gaysset, I. (2018). *Financial inclusion and stability in MENA: Evidence from poverty and inequality*. *Finance Research Letters*, 24, 230-237.
- Negm, A. (2021). *The Effect of Financial Inclusion on Financial stability in the SME's From Bankers' Viewpoint' The Egyptian Case'*. Available at SSRN 3917928.

- Nguyen, T. D., & Du, Q. L. T. (2022). *The effect of financial inclusion on bank stability: Evidence from ASEAN*. *Cogent Economics & Finance*, 10(1), 2040126.
- OECD, 2022. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü. *Financial Literacy and Inclusion*. [https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013 OECD INFE Fin Lit and Incl Survey Results by Country and Gender.pdf](https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013%20OECD%20INFE%20Fin%20Lit%20and%20Incl%20Survey%20Results%20by%20Country%20and%20Gender.pdf) Erişim Tarihi (06.01.2022).
- OeNB, 2022. Avusturya Merkez Bankası. *Financial Stability*. <https://www.oenb.at/en/financial-market/financial-stability.html> Erişim Tarihi (22.02.2022).
- Özgün, F. (2022). *Finansal İçerme ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 340.
- Özince, E. (2005). *Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri*. *Bankacılar Dergisi*, 53, 18-22.
- Özyıldırım, Y. (2019). *Finansal Kapsayıcılık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Kantil Regresyon Yöntemiyle Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak. 139.
- Padoa-Schioppa, T. (2002). *Central banks and financial stability: exploring the land in between*. *The transformation of the European financial system*, 1-48.
- Patwardhan, A. (2018). *Financial inclusion in the digital age*. In *Handbook of Blockchain, Digital Finance, and Inclusion*, Volume 1 (pp. 57-89). Academic Press.
- Pham, M.H. & Doan, T.P.L. (2020). *The Impact of Financial Inclusion on Financial Stability in Asian Countries*. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7 (6): 47 – 59.

- Prasad, E. S. (2010). *Financial sector regulation and reforms in emerging markets: An overview*. Working Paper 16428 . 1-33.
- Rahman, A. (2014). *The Mutually-Supportive Relationship Between Financial Inclusion and Financial Stability*. Issue: 1 (Report by the Alliance for Financial Inclusion; AFI).
- Ramzan, M., Amin, M., & Abbas, M. (2021). *How does corporate social responsibility affect financial performance, financial stability, and financial inclusion in the banking sector? Evidence from Pakistan*. Research in International Business and Finance, 55, 101314.
- Rangarajan, C. (2008). *Report of the committee on financial inclusion*. Ministry of Finance, Government of India. 178.
- RBA, 2022. *Avustralya Merkez Bankası About Financial Stability*. <https://www.rba.gov.au/fin-stability/about.html> Erişim Tarihi (23.02.2022).
- Sahay, M. R., Cihak, M., N'Diaye, M. P., Barajas, M. A., Mitra, M. S., Kyobe, M. A., ... & Yousefi, M. R. (2015). **Financial inclusion: can it meet multiple macroeconomic goals?**. International Monetary Fund.
- Saha, M., & Dutta, K. D. (2021). *Nexus of financial inclusion, competition, concentration and financial stability: Cross-country empirical evidence*. Competitiveness Review: An International Business Journal, 31(4), 669-692.
- Sahel, B., & Vesala, J. (2001). *Financial stability analysis using aggregated data. Marrying the macro-and micro-prudential dimensions of financial stability*, 1, 160-185.
- Sarma, M. (2008). *Index of financial inclusion*. Working paper. No. 215.
- Sarigul, H. (2020). *The Determining Factors of Financial Inclusion in Turkey*. Journal of Economics Finance and Accounting, 7(3), 223-235.

- Sedef,A.,2010. **Panel Veri Modellerinin Seçiminde Kullanılan Testler.**[https://ramirhan.wordpress.com/tag/hausman-testi/#_msoanchor_4%20ErişimTarihi\(26.02.2023\)](https://ramirhan.wordpress.com/tag/hausman-testi/#_msoanchor_4%20ErişimTarihi(26.02.2023))
- Seman, J. A. (2016). **Financial inclusion: The role of financial system and other determinants.** University of Salford (United Kingdom).272.
- Sethy, S. K., &Goyari, P. (2022). **Financial inclusion and financial stability nexus revisited in South Asian countries: evidence from a new multidimensional financial inclusion index.** Journal of Financial Economic Policy.
- Schinasi, G. J. (2004). **Defining financial stability.** IMF Working Paper, WP/04/187, 6-12.
- Shawaqfeh, W., & Al-Nimri, A. (2018). **The Determinants Of Financial Inclusion In Emerging Markets.** American Journal of Business, 1(1), 31-44.
- Siddik, M., Alam, N., &Kabiraj, S. (2018). **Does Financial Inclusion Induce Financial Stability? Evidence from Cross-Country Analysis.** Australasian Accounting, Business and Finance Journal, 12(1), 34-46.
- Sohag, K., Bamanga, U., Alam, Md. M. (2018). **Stata Command For Panel Data Analysis.** <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13812.45444/1>
- Terzi, N. (2015). **Financial inclusion and Turkey.** Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 4(1 S2), 269.
- TCMB,2022. Türkiye Merkez Bankası. **Finansal İstikrar.**<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Finansal+Istikrar/#:~:text=Finansal%20istikrar%2C%20genel%20olarak%20finansal,kar%C5%9F%C4%B1%20ekono minin%20dayan%C4%B1kl%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20olarak%20tan%C4%B1mlan%C4%B1r> Erişim Tarihi (22.02.2022).

- TCMB,2022. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. *Finansal İstikrar Raporu*.
https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/c7469f86-3508-4176-8a57-8e6eb3272dcf/Fir_TamMetin10.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTW-ORKSPACE-c7469f86-3508-4176-8a57-8e6eb3272dcf-m3fBbSyErişim Tarihi (23.02.2022).
- Triki, T., &Faye, I. (2013). *Financial Inclusion in Africa*. African Development Bank, 146.
- Tiryaki, G., & Yılmaz, A. (2012). *Bankacılık Düzenlemeleri İle Finansal İstikrar İlişkisi: 1990-2010 Türkiye Deneyimi*. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 32(1), 69-94.
- Tiryaki, G. (2012). *Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri. Türkiye Bankalar Birliği*, No:289, İstanbul,234.
- Torres-Reyna, O. (2007).*Panel Data Analysis FixedandRandomEffects Using Stata (v. 4.2)*.Data & Statistical Services, PrincetonUniversity.<https://www.princeton.edu/~otorres/Panel101.pdf>
- Tuic Akademi,2014.*Yeni Sanayileşen Ülkeler*.<https://www.tuicakademi.org/yeni-sanayilesen-ulkeler/>Erişim Tarihi(16.02.2023)
- Uluyol, O., & Türk, V. E. (2013). *Finansal Rasyoların Firma Değerine Etkisi: Borsa İstanbul (BİST)'da Bir Uygulama*. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 365-384.
- United Nations Türkiye,2022. *Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*.<https://turkiye.un.org/en/sdgs> Erişim Tarihi (03.12.2022).
- Van den End, J. W. (2006). *Indicatorandboundaries of financialstability*.Netherlands Central Bank, ResearchDepartment, No. 097.
- Vo, D.H., Nguyena, N.T. & Van, L.T.H.(2021). *Financial InclusionandStability in theAsianRegion Using Bank-Level Data*. Borsa İstanbul Review, 21(1):36-43.

- Yıldırım, M.(2020). *Finansal Tabana Yayılma Kolaylaştırıcı Mobil Para: Ankara İlinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.160.
- Zins, A., &Weill, L. (2016). *The determinants of financial inclusion in Africa*. Review of development finance, 6(1), 46-57.
- Wang, R., &Luo, H. R. (2022). *How does financial inclusion affect bank stability in emerging economies?*. Emerging Markets Review, 51, 100876.
- Widarwati, E., Sari, P., &Nurmalasari, N. (2019). *Role of Financial Inclusion to Stability: The Case of Indonesia's Sharia Banking*. HOLISTICA– Journal of Business and Public Administration, 10(1), 7-15.
- World Bank,2022. *Türkiye Finansal Tabana Yayılma Konferansı*.<https://www.worldbank.org/tr/events/2014/06/03/turkey-financial-inclusion-conference> Erişim Tarihi (06.01.2022).